

Focus op Kennis en Creativiteit

Economische Visie provincie Utrecht 2020

Samen maken we Utrecht mooier

Focus op Kennis en Creativiteit

Economische Visie provincie Utrecht 2020

Provincie Utrecht
september 2011

SAMENVATTING	2
1 UTRECHT SPEELT IN OP DE TOEKOMST	4
1.1 Keuzes voor de toekomst	4
1.2 Positionering van de economische visie 2020	4
1.3 Stimuleren en accommoderen	5
2 KIEZEN: UTRECHT ZET IN OP KENNIS EN CREATIVITEIT	6
2.1 Het oog op de toekomst: trends en verwachtingen	6
2.2 Wat Utrecht sterk maakt, nu en in de toekomst	7
2.3 De Utrechtse economie, enkele cijfers	10
2.4 Economische strategie: focus op kennis en creativiteit, accommoderen dynamiek gevestigde sectoren	12
2.5 De Utrechtse economie in 2020: een toekomstbeeld	15
3 STIMULEREN	16
3.1 Stimuleringsbeleid	16
3.2 Life sciences	17
3.3 Creatieve industrie	18
3.4 Duurzaamheidseconomie	19
4 ACCOMMODEREN; DE WERKMILIEUS EN HUN OPGAVEN	26
4.1 Bereikbaarheid, woon- en leefklimaat, werkmilieus	26
4.2 Werkmilieus	26
4.3 Het campusmilieu	27
4.4 De knooppunten en OV-stations	28
4.5 Stedelijke milieus	29
4.6 Regionale kantorenlocaties	30
4.7 Regionale bedrijvenlocaties	30
4.8 Solitair in het groen en aan het water: gebruik maken van het landschap	32
Bijlage 1 : Maatregelen bereikbaarheid per werkmilieu	34
Bijlage 2 : Literatuur	35
Bijlage 3 : Lijst van geïnterviewden en workshopdeelnemers	36
COLOFON	38

VISIE 2020

In dit concept economische visie 2020 doet de provincie Utrecht uit de doeken hoe zij de economische ontwikkeling van de provincie voor zich ziet en hoe zij daaraan de komende tien jaar een bijdrage wil leveren. De economische visie is een toekomstbeeld met een aantal opgaven. Het is géén programma, laat staan een projectenlijst. De visie is bedoeld als kapstok voor programma's en projecten op het terrein van economie. Ook is de visie bedoeld als input vanuit het beleidsveld economie voor andere beleidsterreinen, zoals mobiliteit, ruimtelijke ontwikkeling, wonen, cultuur, groen/natuur en duurzaamheid. De visie sluit aan op het Rijksbeleid gericht op de Topsectoren, en biedt input voor het nieuwe Europees beleid waarin regio's worden aangemoedigd om zich slim te specialiseren ('smart specialisation strategy')

De uitgangspositie voor de economische ontwikkeling van de provincie Utrecht is uitstekend. Zo is de provincie in 2010 door het onderzoekscentrum van de Europese Commissie uitgeroepen tot meest concurrerende regio van Europa. Maar dat betekent niet dat de provincie stil kan zitten.

Utrecht krijgt de komende tien jaar te maken met een aantal **internationale ontwikkelingen**. Eén daarvan is het belang van innovatie en creativiteit voor de ontwikkeling van de westerse economieën. Daarnaast zal er sprake zijn van een doorzettende economische clustervorming rond specifieke kennisintensieve bedrijven. Het internationale speelveld zal steeds meer voelbaar worden, het belang van duurzame ontwikkeling wordt groter en de zakelijke diensten zullen verder flexibiliseren.

Vier factoren liggen ten grondslag aan het economische succes van de provincie Utrecht, ook in de toekomst. Het zijn:

- de grote concentratie aan opleidings- en kennisinstituten
- stedelijkheid, cultuur en historie
- aantrekkelijke en gevarieerde landschappen
- de knooppuntpositie in het hart van Nederland, in de

Randstad en vlakbij Schiphol

De combinatie van deze vier factoren maakt Utrecht onderscheidend.

De Utrechtse economie anno 2010 wordt gekenmerkt door een hoge werkgelegenheidsfunctie met een relatief sterke vertegenwoordiging van de sectoren zorg, onderwijs en zakelijke dienstverlening en een gezonde vrijetijdssector. De kennis- en creatieve economie ontwikkelen zich langzaam maar zeker en vergroten hun aandeel als percentage van de werkgelegenheid. Voor de toekomst wordt een bevolkingsgroei en een lichte stijging van de beroepsbevolking verwacht.

FOCUS OP KENNIS EN CREATIVITEIT, ACCOMMODEREN VAN DE GEVESTIGDE SECTOREN

De **economische strategie** van de provincie bestaat uit

- een focus op kennis en creativiteit door middel van een gericht stimuleringsbeleid
- het accommoderen van de dynamiek van de gevestigde economische sectoren

Om onderscheidend te kunnen zijn binnen het grote aantal regio's en steden dat zich toelegt op kennis en creativiteit profileert de provincie zich met een aantal specifieke speerpunten.

Binnen **life sciences** gelden als speerpunten

- 'Public Health' (met immunologie en zoönose) en
- Stamcelonderzoek en oncologie

Binnen de **creatieve industrie** gelden als speerpunten

- (applied) gaming
- media en design.

Binnen **duurzaamheidseconomie** gelden als de speerpunten

- Toepasbaarheid: kennis over de invoering van duurzame technieken, financieringsconstructies
- Klimaat: onderzoek naar de klimaatverandering en haar gevolgen
- Water: veiligheid en duurzaam gebruik
- Energie: besparing en duurzame opwekking

STIMULEREN

De speerpunten zijn sectoren die kansrijk en onderscheidend zijn en tevens belangrijk voor de economische ontwikkeling, maar nog extra ondersteuning kunnen gebruiken. Hierbij wordt gedacht aan het creëren van een aantrekkelijk internationaal klimaat voor de kenniswerkers, aan investeringen in ondersteunende voorzieningen en aan acquisitie van nieuwe bedrijven.

Een eigen economische profilering gaat in Utrecht gepaard met **nauwe samenwerking met naburige regio's**. Nederland is klein en Utrecht is met zijn kenniseconomie nu al sterk verbonden met andere Nederlandse steden en regio's en is zelfs onderdeel van de economische regio's Noordvleugel en FoodValley.

ACCOMMODEREN

Naast de focus op kennis en creativiteit voert de provincie een **accommoderingsbeleid** voor de gevestigde sectoren als de zakelijke dienstverlening, onderwijs, horeca, zorg, handel en transport. De provincie wil er aan meewerken dat deze sectoren zich duurzaam kunnen ontwikkelen.

Accommoderen betekent voor de provincie:

- verbeteren van de bereikbaarheid van de provincie
- zorgen voor een optimaal woon- en leefklimaat.
- zorgen voor voldoende en adequate werkmilieus

(bijvoorbeeld via het convenant bedrijventerreinen)

De provincie wil de gevestigde sectoren optimaal koppelen aan de innovatieve kennis- en creatieve economie. Ook wil zij voldoende ruimte bieden aan afgeleide werkgelegenheid in de horeca, zorg, bouw en dienstverlening.

Duurzaamheid is voor de economische ontwikkeling van de provincie een vanzelfsprekendheid. Daarbij gaat het om het realiseren van een aantrekkelijke woon-, werk en leefomgeving met aandacht voor onder andere goede arbeidsomstandigheden, energiebesparing, duurzame energieopwekking, goede bereikbaarheid en volop natuur. De provincie gaat daarmee uit van een zorgvuldige balans tussen markt, milieu en mensen.

WERKMILIEUS EN HUN OPGAVEN

De economie van 2020 is net als nu gebaat bij een ruime variatie aan werkmilieus.

- **Het campusmilieu** wordt gekenmerkt door bedrijven en instituten die elkaar versterken en gebruik maken van gezamenlijke voorzieningen. In en direct rond de provincie Utrecht vinden we drie van dergelijke milieus:

het mediapark Hilversum, het Utrecht Science Park en de Campus Wageningen. De opgave voor het Utrecht Science Park bestaat uit verdere intensivering en uitbreiding, het uitbreiden van de voorzieningen en het verbeteren van de bereikbaarheid.

- **De knooppunten** Utrecht Centraal en station Amersfoort hebben in 2020 een sterke potentie als economische toplocatie vanwege hun perfecte bereikbaarheid. Er is behoefte aan zakelijke ontmoetingsplaatsen, voorzieningen en flexibele kantoor- en bedrijfsruimtes. Een aantal kleinere stations leent zich, selectief en op kleinere schaal, voor zakelijk ontmoeten en dienstverlening.
- **De stedelijke milieus** dichtbij de veelkleurigheid en de voorzieningen van de binnenstad en dichtbij de woonomgeving lenen zich uitstekend voor de creatieve industrie en voor de kleinschalige zakelijke dienstverleners. Kleinschalige werklocaties in de wijken en gemengde wijken zijn van groot belang voor de economische ontwikkeling van de komende tien jaar.
- **De regionale kantorenlocaties** krijgen te maken met herstructurering en transformatie. Het flexibeler en daardoor efficiënter benutten van kantoorruimte ('het nieuwe werken') maken dat de markt voor kantoorvastgoed verandert van een uitbreidingsmarkt in een vervangingsmarkt. Dit mag echter niet ten koste gaan van de kwaliteit van de voorraad. Voor de economie is het van belang dat de beste locaties bewaard blijven en dat, ondanks de leegstandsproblematiek, nieuwe moderne kantoren aan de voorraad blijven worden toegevoegd.

- **Regionale bedrijvenlocaties** blijven ook voor de economie van de toekomst zeer belangrijk. Er blijft behoefte aan goed bereikbare bedrijfslocaties in verschillende segmenten en een divers aanbod, van terreinen die louter functionele kwaliteit bieden tot en met terreinen met een prestigieuze uitstraling. Samenwerking tussen overheden en marktpartijen is daarbij essentieel om tot maatwerk te komen.
- **Solitaire locaties in het groen en aan het water** bieden ruimte voor representativiteit voor sommige hoofdkantoren en dienen als inspirerende locatie voor bijzondere zakelijke ontmoetingen en meerdaagse bijeenkomsten en trainingen. Landschappelijk schoon kan ook interessant zijn voor 'het nieuwe werken': steeds meer werkers zijn niet dagelijks gebonden aan hun vaste werkplek en zoeken soms een bijzondere plek. De N225, de oude route over de Heuvelrug langs Zeist, Driebergen, Doorn, Amerongen en Rhenen biedt kansen om het duurzame economische profiel van de provincie Utrecht zichtbaar te maken en de hier aanwezige bedrijven en instituten sterker met elkaar te verbinden onder de titel 'route naar duurzaamheid'.

1. UTRECHT SPEELT IN OP DE TOEKOMST

1.1

Keuzes voor de toekomst

GOEDE UITGANGSPOSITIE

Het gaat goed met de economie van de provincie Utrecht. De provincie Utrecht is in 2010 door het onderzoekscentrum van de Europese Commissie uitgeroepen tot meest concurrerende regio van Europa. Op basis van een groot aantal indicatoren scoorde Utrecht het hoogst van 271 onderzochte Europese regio's. Het bruto binnenlands product (BBP) per hoofd van de bevolking is het hoogste van alle Nederlandse provincies en de inwoners van de provincie Utrecht produceren samen een BBP dat gelijk is aan dat van de regio Rijnmond. Het aantal bewoners in de provincie blijft groeien, terwijl in diverse andere Nederlandse steden en regio's sprake is van stagnatie of krimp van de bevolking.

De condities en perspectieven voor de toekomstige economische ontwikkeling van de provincie Utrecht zijn eveneens gunstig. Dit blijkt bijvoorbeeld uit een onderzoek naar de ontwikkelingsperspectieven van Nederlandse steden van Gerard Marlet¹. Steden met goede stedelijke en culturele voorzieningen, met nabijheid van natuur en belangrijke werkconcentraties hebben uitstekende papieren voor bestendige economische ontwikkeling. De provincie Utrecht heeft twee van dergelijke steden.

...MAAR WEL KEUZES MAKEN

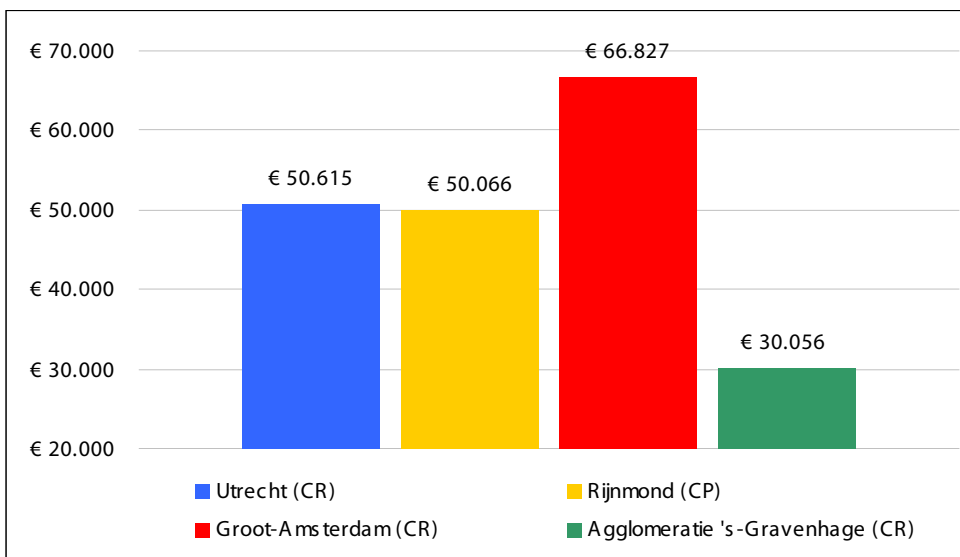
Een goede uitgangspositie betekent echter niet dat alles vanzelf goed gaat. De provincie wil blijven inspelen op de eisen en kansen die zich voordoen. Daarnaast realiseert de provincie zich goed dat stilstand achteruitgang betekent in een dynamisch speelveld waar voortdurende innovatie

plaatsvindt. Utrecht zal dus ook gericht blijven innoveren en investeren. Hierbij zal niet alleen aandacht worden besteed aan het hoger opgeleide gedeelte van de beroepsbevolking. Innovatie komt vaak juist voort uit het MBO, en het accommoderen van innovatieve MBO'ers zal dan ook worden aangemoedigd (denk hierbij aan het stimuleren van innovatie en ondernemerschap door bijvoorbeeld een 'MBO-incubator'). Deze visie vormt een belangrijke richtlijn voor het innovatiebeleid. Daarnaast wil de provincie zijn sterke kanten als voorwaarde voor de ontwikkeling, behouden. De provincie bevat prachtige landschappen, levendige cultuursteden en oude centra die de provincie, ook in economisch opzicht, waardevol maken, waardoor er ook met de open ruimte voorzichtig moet worden omgesprongen.

1.2

Positionering van de economische visie 2020

In deze economische visie 2020 doet de provincie Utrecht uit de doeken hoe zij de economische ontwikkeling van de provincie voor zich ziet en hoe zij daaraan de komende tien jaar een bijdrage wil leveren. De economische visie is een toekomstbeeld met een aantal opgaven. Het is géén programma, laat staan een projectenlijst. Het is een visie op hoofdlijnen waarin de focus wordt gelegd op de ontwikkeling van een drietal kansrijke clusters. De visie doet géén uitspraken over lokaal verzorgende economie en daarom wordt ook niet elke sector en elk bedrijventerrein met name genoemd. Gezien de sterke dynamiek in de economische ontwikkeling is gekozen om 10 jaar vooruit te kijken maar wel in het perspectief van de gewenste langere ontwikkeling naar 2040. De visie dient zodoende als eerste stap naar 2040.

BBP in 2008 in miljoenen Euro's van Provincie Utrecht, Rijnmond (CP), Groot Amsterdam en Agglomeratie Den Haag.
Bron: CBS Statline 2010

De visie is bedoeld als kapstok voor programma's en projecten op het terrein van economie. Ook is de visie bedoeld als input vanuit het beleidsveld economie voor andere beleidsterreinen, zoals mobiliteit, ruimtelijke ontwikkeling, wonen, cultuur, groen/natuur en duurzaamheid.

De visie sluit aan bij de strategie Utrecht 2040, waarin de provincie een koers uitstippelt voor een duurzame toekomst van de provincie, en bij de Ontwikkelingsvisie NV (NoordVleugel) Utrecht 2015-2030. Daarnaast levert de visie input vanuit het beleidsveld economie voor de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013-2025. Eerder genomen besluiten en afspraken, zoals het Convenant Bedrijventerreinen 2010-2020 tussen Rijk, IPO en VNG, zijn leidend. Dit geldt ook voor de kadernota Ruimte.

De visie wil ook een input leveren aan – en aansluiten bij – het ruimtelijk-economische beleid dat de schaal van de provincie overstijgt. Hierbij denken we aan beleid voor de Noordvleugel van de Randstad en het landelijke en Europese economische beleid.

1.3 Stimuleren en accommoderen

De provincie werkt op twee manieren aan de ontwikkeling van de provinciale economie. De eerste manier is een actief stimuleringsbeleid. Dit beleid wil een aantal specifiek te benoemen, in omvang nu nog beperkte, maar kansrijke bedrijfstakken vooruit helpen met gerichte acquisitie, investeringen in faciliteiten, netwerken, verzamelgebouwen, zakelijke evenementen, et cetera. De tweede manier noemen we accommoderingsbeleid. Dit is gericht op een duurzame ontwikkeling van de overige

economische sectoren in de provincie. We spreken dan bijvoorbeeld over ruimtelijke keuzes voor het mogelijk maken van bedrijvigheid, over herstructurering van bedrijventerreinen en het rekening houden met de belangen van de economie in grotere afwegingen. Ook zorgt de provincie voor randvoorwaarden waar de economie mede van profiteert. We doelen daarmee op het verbeteren van bereikbaarheid, op aantrekkelijke voorzieningen en een goed woon- en leefklimaat met voldoende passende woonruimte voor degenen die in Utrecht werken. Stimuleren en accommoderen worden in deze visie afzonderlijk beschreven, in respectievelijk hoofdstuk 3 en 4.

---

1. Gerard Marlet, *De aantrekkelijke stad' (2009) Nijmegen, VOC Uitgevers.*

2. KIEZEN: UTRECHT ZET IN OP KENNIS EN CREATIVITEIT

2.1

Het oog op de toekomst: trends en verwachtingen

INNOVATIE EN CREATIVITEIT BLIJVEN BELANGRIJK VOOR DE WESTERSE ECONOMIEËN

Economische activiteiten gebaseerd op innovatie en creativiteit blijven de komende jaren de belangrijkste troeven voor de West-Europese economie in het mondiale economische speelveld. In een dergelijke economie draait het om toegevoegde waarde als gevolg van de productie, distributie en het gebruik van kennis en creativiteit. Een dergelijke economie groeit door innovatie en is sterk gebaat bij goed onderwijs en onderzoek. Wel zien we dat de westerse landen ook op dit gebied steeds meer concurrentie ondervinden van landen als India en China. Ook het nationale en Europees economisch beleid zet daarom in op versterking van de sectoren die zich bezig houden met kennisintensieve innovaties.

ECONOMISCHE CLUSTERVORMING

Kennisinstellingen hebben een belangrijke rol in economische clustervorming die zich in de West-Europese economie voordoet. Specifieke kennisintensieve bedrijven die zich bezig houden met onderzoek en ontwikkeling hebben zich gevestigd in de nabijheid van opleidingen en instellingen en er ontstaan ook nieuwe bedrijven als spin-off van deze kennisinstellingen. Zo ontwikkelen zich economische clusters van bedrijven die in wisselende coalities met elkaar samen werken, en gebruik maken van specifieke toeleveranciers, gezamenlijke arbeids- en afzetmarkten. Dit soort clusters kan een trekkracht hebben voor de regionale economie omdat het via toeleveranciers een keten van economische activiteiten op gang kan brengen.

KWALITEIT VAN STEDEN EN STEDELIJKE REGIO'S STEEDS BELANGRIJKER.

Kapitaal en arbeid zijn steeds mobieler en de economie is daarmee veel meer 'footloose' geworden. Dat betekent dat de kwaliteit van steden (woon- en leefklimaat, voorzieningen, cultuur) steeds belangrijker zijn geworden als economische factor. De kwaliteit van steden en de verbindingen tussen steden zijn belangrijker dan ooit. Een succesvolle stad kan hooggekwalificeerde productie aantrekken en lange tijd vasthouden, terwijl andere steden daar niet in slagen ².

INTERNATIONALISERING

De globalisering van de economie zet door. Steeds meer ondernemingen worden onderdeel van wereldwijd opererende concerns. Deze wereldwijd opererende ondernemingen hebben de keus arbeid te verplaatsen naar landen waar de arbeidskosten het laagst zijn. Onderdelen van productieprocessen kunnen zo worden verplaatst naar plekken waar het het meest economisch is om deze uit te voeren. Ook de wereldwijde afzetmarkten worden groter door de sterke economische ontwikkeling van landen in Azië en Latijns Amerika, waardoor het aantrekkelijker wordt om te investeren in de ontwikkeling van hoogwaardige innovatieve producten en diensten omdat er steeds meer potentiële afnemers zijn.

Veel innovatie en creatieve processen vinden nog altijd plaats in de westerse wereld, maar Azië wint terrein. Landen als China en India spelen in toenemende mate mee. Ten slotte zien we de internationalisering terug op de arbeidsmarkt. In de innoverende kennisintensieve sectoren wordt arbeidspotentieel vanuit de hele wereld aangetrokken, wat zorgt voor groeiende vraag naar

tijdelijke huisvestingsmogelijkheden, internationale scholen, eenvoudige toelatingsprocedures en service voor ex-pats, et cetera. Landen en regio's zullen op dit terrein in toenemende mate met elkaar concurreren.

DUURZAAMHEID

Het besef dat een duurzame vorm van produceren de toekomst heeft wordt steeds groter. Niet alleen omdat de wereld steeds vaker te maken krijgt met de eindigheid van fossiele brandstoffen en steeds vaker getroffen wordt door crises op het gebied van economie, klimaat en voedsel. Ook omdat er met duurzame technieken en duurzame productie steeds meer omzet en winst gehaald kan worden. Of het nu gaat om duurzame energieopwekking en -gebruik, gezonde voeding, verantwoord ondernemen of schoon drinkwater.

FLEXIBILISERING VAN ZAKELIJKE DIENSTEN

De markt van zakelijke diensten is flink in beweging. Grote bedrijven verplaatsen in toenemende mate hun klantenservice en seriematig administratief werk naar lagelonenlanden. Soms ook splitsen ze hun activiteiten over verschillende locaties en is er sprake van fusies en overnames.

De moderne technologie maakt de kenniswerker flexibel, waardoor hij meer vanuit andere locaties dan zijn vaste werkplek kan doen. Tegelijkertijd speelt fysiek ontmoeten nog altijd een belangrijke rol, maar er wordt sneller een passende setting bij gezocht. De ene keer een vergaderruimte op kantoor, soms een goed bereikbare plek voor een snelle afspraak, de andere keer een restaurant of een trainingscentrum in een groene omgeving.

2.2

Wat Utrecht sterk maakt, nu en in de toekomst

GROTE CONCENTRATIE AAN OPLEIDINGS- EN KENNISINSTITUTEN

Utrecht is een echte kennisregio en dit zorgt voor steeds weer nieuwe economische activiteiten en initiatieven. De aanwezigheid van de universiteit, de hogescholen en talrijke andere kennisinstituten trekken nieuwe activiteiten aan, alleen al vanwege hun kritische massa met tienduizenden studenten, onderzoekers en docenten. De provincie Utrecht heeft dan ook de hoogst opgeleide beroepsbevolking van Nederland. De kennisinstituten zorgen ook weer voor vele werkzaamheden bij toeleveranciers. Daarnaast is er sprake van economische clustervorming rondom de kenniscentra. Bestaande en nieuwe bedrijven zoeken uitwisseling en samenwerking met de aanwezige opleidings- en onderzoeksinstituten. Juist die clustervorming is een belangrijke troef voor de economische ontwikkeling van Utrecht. Zo ontwikkelt de Uithof zich langzaam maar zeker tot een gemengde locatie voor onderwijs, onderzoek en kennisintensieve bedrijven: het Utrecht Science Park. Ook het Oliemolenkwartier in Amersfoort ontwikkelt zich verder tot een clustering van bedrijven en kennisinstituten.

STEDELIJKHEID, CULTUUR EN HISTORIE

De provincie Utrecht heeft een aantal levendige brandpunten van cultuur, winkelen en uitgaan en ontmoeting. De winkels, attracties, horeca, musea, evenementen en theaters, soms in een historische context zijn eveneens een sterke basis voor de economische ontwikkeling van de provincie Utrecht. Vooral de creatieve industrie blijkt hier baat bij te hebben. Niet voor niets zitten Utrecht, Hilversum en Amersfoort in de top 15

van Nederlandse steden met het hoogste percentage creatieve beroepsbevolking (resp. plaats 1, 8 en 11)³. Stedelijke omgevingen waar je impressies opdoet, waar je onverwachte dingen tegen komt, waar je mensen ontmoet in de cafés en op de terrassen en waar je geïnspireerd kunt raken door alles wat er om je heen gebeurt, zijn voor de ontwikkeling van de creatieve economie van groot belang. Maar ook voor veel andere kenniswerkers is de nabijheid van een levendig centrum met een rijke keuze aan voorzieningen een grote pre. Ook in de toekomst blijft die stedelijke sfeer belangrijk en er zullen ook steeds weer nieuwe bijzondere locaties en gebouwen vrij komen voor nieuwe bedrijven.

AANTREKKELIJK LANDSCHAP, MET DE UTRECHTSE HEUVELRUG ALS WERK- EN STUDIELANDSCHAP

De provincie Utrecht is, buiten de stedelijke gebieden een verzameling nationale landschappen met heel verschillende kwaliteiten en identiteiten. Dit landschap is, meer dan ooit, van grote waarde voor de economische ontwikkeling van de provincie. Steden die een gunstige ligging ten opzichte van grote concentraties werk én natuur combineren met een gevarieerd aanbod aan stedelijke voorzieningen blijken de grootste aantrekkingskracht te hebben op personeel en op mensen die zelfstandig een bedrijf vestigen⁴. Utrecht heeft dit landschap en heeft daarmee een belangrijke troef in handen ten opzichte van andere grootstedelijke regio's in West-Europa. Daarnaast trekt het landschap bezoekers en toeristen, wat nog altijd een groeiende bron van economische activiteit is. Jaarlijks gaat in de toeristisch-recreatieve branche in deze provincie €2,3 miljard om aan bestedingen⁵. Niet in de laatste plaats is het landschap drager van economische activiteiten die

nauw verbonden zijn met de kennis- en diensteneconomie van Utrecht. Dit zien we nu vooral op de Heuvelrug, waar bijzondere huizen, villa's en 'lustwarandes' ruimte bieden aan representatieve kantoren en sfeervolle conferenties. De variëteit en kwaliteit van de landschappen in de provincie Utrecht is uniek. Aan de noordzijde de Vecht en het Plassengebied en het Eemland, aan de westzijde het Groene Hart, aan de zuidzijde het Rivierengebied en aan de oostzijde de Utrechtse Heuvelrug en de Gelderse Vallei. Er is geen provincie die zoveel landschappen op een zo kleine oppervlakte bij elkaar brengt.

Voor de bosrijke omgeving van de Heuvelrug heeft een grote aantrekkingskracht op bedrijven die een representatieve en omgeving zoeken. Er zijn talrijke hoofdkantoren, maar ook trainingscentra en conferentieoord, vooral voor de meerdaagse bijeenkomsten. Ook de andere landschappen hebben potentie om zich sterker te ontwikkelen als decor voor sfeervolle kantoren en ontmoetingsplaatsen.

DE KNOOPPUNTPOSITIE IN HET HART VAN NEDERLAND, IN DE RANDSTAD EN VLAKBIJ SCHIPHOL

Alle wegen in Nederland leiden naar de provincie Utrecht. De stad Utrecht ligt midden in Nederland en als een spin in het web van wegen en spoorlijnen. Ook Amersfoort ligt erg centraal. Daar komt bij dat de provincie Utrecht op een half uur van Schiphol ligt en dat de overige steden van de Randstad niet veel verder weg zijn. Geen wonder dat in de provincie Utrecht een enorm aantal vergaderingen, zakelijke bijeenkomsten, congressen en beurzen wordt gehouden. Veel bijeenkomsten in Utrecht of Amersfoort zijn eendaags of korter omdat deze steden vanuit vrijwel heel Nederland binnen twee uur te bereiken zijn. Veel ontmoetingen vinden plaats in de Jaarbeurs en diverse andere congres- en vergaderlocaties op loopafstand van station Utrecht Centraal of Amersfoort. Sommige van deze locaties combineren hun OV-bereikbaarheid met autobereikbaarheid. Ook zijn er locaties die vooral goed per auto bereikbaar zijn en daarnaast per tram of Randstadspoor. Dezelfde locaties zijn ook aantrekkelijk voor hoofdkantoren van dienstverleners, zoals banken, verzekeringsmaatschappijen en ICT-bedrijven. Deze centrale ligging verklaart waarom er zoveel zakelijke dienstverleners in de provincie Utrecht gevestigd zijn. Nergens in Nederland zijn zoveel arbeidsplaatsen binnen 45 minuten bereikbaar als vanuit de provincie Utrecht. Vanuit grote delen van de provincie zijn dit er meer dan 2,5 miljoen.

Utrecht ligt op meerdere 'economische ontwikkelingsassen'. De as Amsterdam-Utrecht-Eindhoven is de snelst groeiende economische as van Nederland. Maar ook langs de A1 en A12 groeit de toegevoegde waarde per km² in Nederland snel. De centrale ligging is evenzeer een pre voor de

ontwikkeling van de kenniseconomie. De provincie Utrecht ligt op het snijpunt van verbindingen tussen belangrijke kennisregio's als Amsterdam, Delft/Rotterdam, FoodValley en Eindhoven (Brainport). Utrecht kan ook gezien worden als integraal onderdeel van de Noordvleugel van de Randstad en van een iets grotere afstand bekeken ligt Utrecht midden in het netwerk van Nederlandse kennisregio's.

Utrecht kan blijvend profiteren van haar unieke positie als centraal gelegen provincie met twee steden op een knooppuntpositie in Nederland. Daarvoor is het wel noodzakelijk dat de congestie wordt aangepakt en de bereikbaarheid van de belangrijkste economische locaties wordt verbeterd. Momenteel staat een groot aantal projecten in de planning om hier iets aan te verbeteren. De belangrijkste zijn de verbreding van de snelwegen rondom Amersfoort en Utrecht, de totale transformatie van Utrecht Centraal, de aanpak van het emplacement van station Amersfoort en de verbetering van het regionale openbaar vervoer (Randstadspoor).

DE COMBINATIE MAAKT UTRECHT ONDERSCHIEDEND

Er is geen regio in Nederland die over dezelfde centrale ligging en verbindingen beschikt als de provincie Utrecht. Daarin is Utrecht dus uniek. De andere drie hiervoor genoemde kenmerken komen we wel tegen in andere stedelijke regio's. Er zijn heel wat stedelijke regio's te vinden die beschikken over een grote hoeveelheid kennisinstituten, over mooie landschappen of over levendige binnensteden. Echter de combinatie van deze drie eigenschappen maakt de provincie Utrecht uniek en zeker in combinatie met zijn centrale ligging en verbindingen. Deze eigenschappen vormen samen de sterkte van de provincie Utrecht en definiëren de

uitgangspositie voor de economische ontwikkeling. De concentratie aan kennisinstituten, de bereikbaarheid (met hieraan verbonden de zeer sterk ontwikkelde zakelijke dienstverlening), de levendige centra en de landschappen kunnen zo gezien worden als het economisch kapitaal van de provincie Utrecht.

---

2. Centraal Planbureau (2010) *The Netherlands of 2040*

3. Bron: *Atlas van Nederlandse Gemeenten, 2009: Omvang creatieve klasse als percentage van de beroepsbevolking (2008)*. Utrecht: positie 1, Hilversum 8, Amersfoort: positie 11.

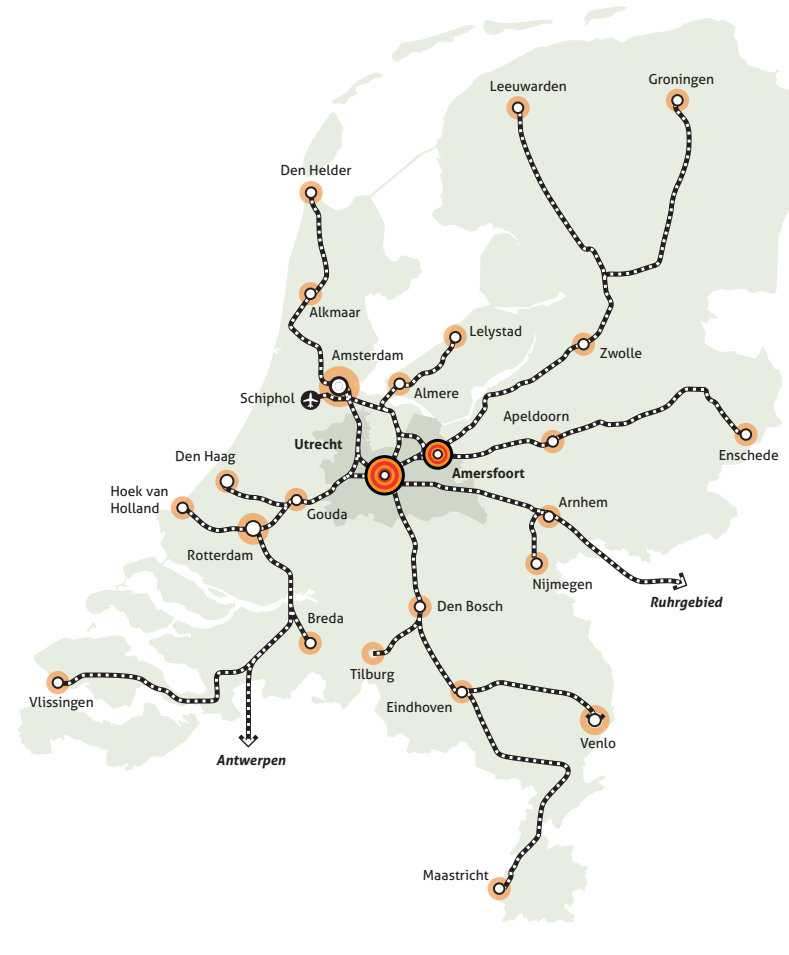
4. Zo blijkt uit het onderzoek 'De aantrekkelijke stad' (2009) van Gerard Marlet.

5. *Ecorys, monitor toerisme en recreatie 2008*.

UTRECHT CENTRAAL IN NEDERLAND VOOR DE DIENSTENSECTOR EN ZAKELIJK ONTMOETEN

Centraal in het snelwegennetwerk

Centraal in het spoorwegennetwerk

2.3

De Utrechtse economie, enkele cijfers

RELATIEF VEEL DIENSTVERLENING, ONDERWIJS EN ZORG

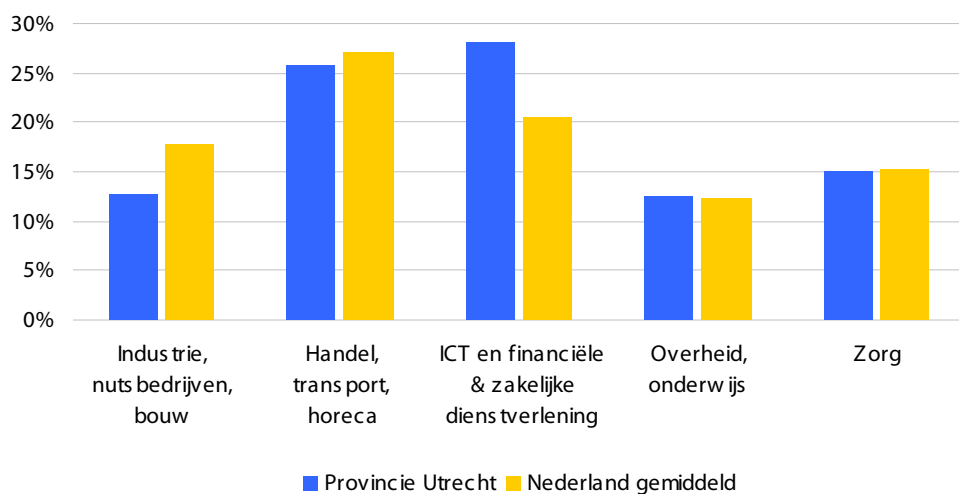
De provincie Utrecht heeft met zijn 1,2 miljoen inwoners zo'n 670.000 arbeidsplaatsen. Daarmee is de werkgelegenheidsfunctie van de provincie ruim hoger dan het Nederlandse gemiddelde. In onderstaande diagrammen is voor de grootste sectoren het aantal arbeidsplaatsen aangegeven. In de gele balken zien we de verdeling van de banen voor de theoretische situatie waarin de Utrechtse banen waren verdeeld volgens het Nederlandse gemiddelde. Utrecht is naar verhouding sterk in zakelijke dienstverlening.

PERCENTAGES BANEN IN KENNIS- EN CREATIEVE ECONOMIE STIJGEN

Amsterdam is en blijft het onbetwiste centrum van creatieve industrie en ICT-sector met ruim 60.000 banen. De drie overige grote steden Utrecht, Den Haag en Rotterdam volgen op grote afstand. De Noordvleugel van de Randstad is goed voor 39% van het aantal banen in de creatieve industrie en een derde van het aantal ICT-banen in Nederland ⁶. Het aandeel van de beroepsbevolking in de provincie Utrecht dat werkzaam is in de kennis- en creatieve economie stijgt. We hanteren hierbij de indicatoren uit het rapport 'De Staat van Utrecht' (2010) ⁷.

BEVOLKING BLIJFT GROEIEN, MAAR NIET OVERAL

Tot 2040 blijft het aantal mensen in de provincie Utrecht groeien met circa 0,5% per jaar, zo is de verwachting. Utrecht is daarmee (met Flevoland) de provincie met de sterkste bevolkingsgroei in de komende dertig jaar. Het aantal allochtonen groeit en het aantal jongeren blijft vrijwel gelijk. De beroepsbevolking neemt nog wel toe, vooral door de stijgende participatiegraad van vrouwen en migranten tot 2025. Migratie is hierin wel een onzekere factor. In sommige kleine kernen is de kans op bevolkingskrimp reëel. Oorzaak: een restrictief woningbouwbeleid in combinatie met de voortgaande gezinsverdunding (de groei van het aantal één- en tweepersoonshuishoudens).

PROVINCIE UTRECHT	2008	2010
Aandeel life sciences (als percentage van de totale werkgelegenheid)	5,58	5,68
Aandeel creatieve industrie (als percentage van de totale werkgelegenheid)	3,1	3,3
Aandeel medium en high tech-bedrijvigheid (als percentage van de totale werkgelegenheid)	1,8	2,2
R en D intensiteit (Omvang R&D-uitgaven uitgedrukt als percentage van het BBP)	1,71	1,92

Verdeling banen provincie Utrecht en Nederland, 2009, naar economische sector.

Bron: Lisa 2010, bewerking DHV

OVERSCHOTTEN AAN KANTOORRUIMTE, REGIONALE KRAPTE OP BEDRIJVENTERREINEN

De toekomstige vraag naar werklocaties wordt gekenmerkt door een disbalans in overschotten aan kantoorruimte en enige krapte op bedrijventerreinen in sommige deelregio's van de provincie.

Kijken we naar het segment economie, dan is sprake van een toegenomen leegstand van kantoren (van 8,7% in 2008 naar 11,2% in 2009). Dat is nog wel onder het Nederlands gemiddelde. De krapte op de markt van bedrijvenlocaties is daarentegen toegenomen, ondanks de economische crisis⁸. Wel wordt opgemerkt dat de grond op de bedrijventerreinen nog niet maximaal wordt benut. De problematiek rond werklocaties wordt gekenmerkt door overschotten aan kantoorruimte en gebrekkige aansluiting van de vraag en het aanbod op bedrijventerreinen. De kantorenleegstand neemt toe en zal in de komende jaren blijven groeien. Deze leegstand concentreert zich met name in solitaire kantoorpanden op bedrijventerreinen en op de oudere en minder gunstig gelegen kantoorlocaties. De disbalans in het aanbod bedrijventerreinen is tweeledig. In de eerste plaats zijn er verschillen tussen de deelregio's van de provincie. De ene regio heeft een overschot terwijl de andere een tekort heeft. In de tweede plaats sluiten beschikbare kavels en panden niet altijd aan bij de behoefte van bedrijven.

VRIJETIJDSSECTOR DOET HET GOED MET ZAKELIJKE EVENEMENTEN ALS UITSCHIETER.

De vrijetijdsbranche doet het goed in de provincie Utrecht. De toeristisch-recreatieve bestedingen zijn in de periode tot 2008 sneller gegroeid dan elders in Nederland. Het marktaandeel van de provincie Utrecht in de Nederlandse toeristische bestedingen is ruim 8%. De totale omzet bedraagt ca. € 2,3 mld per jaar⁹. Dit is goed voor 5,7% van de werkgelegenheid in de provincie Utrecht (35.000 banen). Het zakelijke toerisme is in Utrecht sterk vertegenwoordigd. 54% van de omzet in de toeristisch-recreatieve bestedingen is toe te schrijven aan het zakelijke toerisme. De vrijetijdssector is in Utrecht daardoor sterk verweven met overige economische sectoren. Het aandeel van de provincie Utrecht in de zakelijk-toeristische markt (congressen en vergaderingen) is 10,8%, waarmee Utrecht één van de belangrijkste bestemmingen van Nederland vormt.

DE PROVINCIE UTRECHT SCOORT GOED OP DUURZAAMHEID

In de provincie Utrecht is sprake van een goede balans tussen de markt (Profit), het milieu (Planet) en de mensen (People). De provincie Utrecht scoort nu al uitstekend, zo blijkt uit een onderzoek van de Rabobank: "De regio Utrecht laat zien dat economie, ecologie en maatschappij elkaar niet in de weg hoeven te staan en gelijktijdig kunnen bijdragen aan een duurzame samenleving. Op grond van de scores op de Triple P én het evenwicht tussen de drie dimensies kan de regio Utrecht met recht de meest duurzame regio van Nederland worden genoemd¹⁰. Ook eerder verricht onderzoek door Telos¹¹ toont aan dat in Utrecht de drie P's goed in balans zijn.

6. iMMovator (2010), *Cross Media in cijfers*.

7. Definitie van deze sectoren door Telos op basis van LISA-gegevens.

8. In het Telos-rapport de 'Staat van Utrecht' wordt hiervoor als maatstaf de verhouding tussen het aanbod uitgiftebaar terrein en het uitgiftegemiddelde in het verleden toegepast. Deze verhouding is de laatste jaren verslechterd en bedraagt nu 9,3.

9. Beleidsprogramma Vrije Tijd 2009-2012, Provincie Utrecht, 2009.

10. Rabobank - Kennis en Economisch Onderzoek. (2010), Themabericht 2010 –

19. De Triple P Monitor: Nederland vanuit een duurzaam perspectief.

11. Telos (2010) Staat van Utrecht, Duurzaamheidsmeting 2010, Provincie Utrecht.

2.4

Economische strategie: focus op kennis en creativiteit, accommoderen dynamiek gevestigde sectoren

FOCUS OP KENNIS EN CREATIVITEIT

De ruimte in Utrecht is beperkt, de provincie is dichtbevolkt en ook zonder beleid zal de economie zich autonoom ontwikkelen, maar bestaat er de kans dat de provincie slachtoffer wordt van zijn eigen aantrekkingskracht. Voor een optimale duurzame ontwikkeling is het van belang dat de provincie haar sterke punten (zie 2.2) behoudt en inspeelt op belangrijke ontwikkelingen (zie 2.1). De provincie Utrecht kiest daarom voor het stimuleren van economische activiteiten die zijn gebaseerd op kennis en creativiteit. Waarom deze focus? Allereerst omdat de kennis- en creatieve sectoren veel toegevoegde waarde op een beperkte oppervlakte genereren. Daarnaast omdat het sectoren zijn die optimaal baat hebben bij de sterke eigenschappen van de provincie Utrecht. Het zijn bovendien sectoren die kansen bieden in het wereldwijde toekomstige economische speelveld. Daar komt bij dat de provincie met deze keuze goede kansen creëert voor de samenwerking in de Noordvleugel en in FoodValley en goed aansluit op het Europese en landelijke economische beleid (Topsectoren-beleid). Ook zijn kennis en creativiteit sectoren die zorgen voor afgeleide werkgelegenheid in de lokale en regionale economie. Zo krijgen de financiële en zakelijke dienstverlening veel opdrachten uit het hoger onderwijs. Ook dragen de onderwijs- en kennisinstellingen bij aan de vergroting van het 'human capital van de bevolking'¹². Uiteraard moeten hierbij de gevestigde sectoren wel geacomodeerd worden, zodat deze optimale wisselwerking mogelijk is.

KENNISVALORISATIE

Een belangrijke uitdaging voor de komende tien jaar is kennisvalorisatie: zorgen voor een verdere benutting van de aanwezige kennisinstellingen door bestaande bedrijven en

ook door nieuwe bedrijven aan deze instituten te koppelen. Als we het hoger onderwijs en de kennisinstellingen als bedrijfstak rekenen is de kenniseconomie in Utrecht nu al een sterke sector. De sector hoger onderwijs is in de stad Utrecht goed voor 17% van het aantal arbeidsplaatsen en voor 15,5% van de toegevoegde waarde (direct en indirect effect)¹³. Het aantal bedrijven in de sfeer van onderzoek en ontwikkeling dat nauw gekoppeld is aan en samenwerkt met deze instituten is nog beperkt. Zo is er nu nog slechts sprake van een klein aantal commerciële bedrijven op het Utrecht Science Park. De potentie om dit aantal uit te breiden is aanwezig, onder voorwaarde dat het lukt om de economische clustervorming (zie 2.1) ook in de provincie Utrecht verder vorm te geven.

AFGELEIDE WERKGELEGENHEID RUIMTE BIJEN

Sterke clusters binnen de kennis- en creatieve economie hebben zoals gezegd een stuwend effect op de regionale economie. De afzetmarkt van hun innovatieve producten en technieken is geografisch onbegrensd. Tegelijkertijd brengen deze activiteiten wel een keten van regionaal verzorgende activiteiten op gang. Zo zijn er talrijke toeleveranciers op het gebied van technische hulpmiddelen, apparatuur, distributie, marketing, catering en gespecialiseerde schoonmaak. Ook hebben de 'kenniswerkers' in de regel een bovenmodaal inkomen. Zij stellen daarmee hogere eisen aan de woon- en leefomgeving. Dat levert weer veel werk op in bouw, onderhoud, culturele en winkelvoorzieningen en lager en middelbaar onderwijs.

In de ontwikkelingen tot 2020 worden er tekorten verwacht aan gekwalificeerd personeel op hoger en wetenschappelijk niveau, met name in de clusters gezondheid & technologie, bouwen & ontwerpen en metaal & maakindustrie¹⁴.

Uit onderzoek van het SCP¹⁵ blijkt dat het aantal banen voor laagopgeleiden de afgelopen decennia constant is gebleven. Wel is de aard van de werkzaamheden veranderd: van

industriële en agrarische banen naar dienstverlening (zoals horeca, schoonmaak) en het transport.

Wil de provincie de 'trekkracht' van de sterke economische sectoren blijven benutten dan is het belangrijk ook voor deze 'toeleveranciers' voldoende ruimte te blijven bieden. Bijvoorbeeld in de vorm van passende bedrijfsruimtes en ruimte voor traditionele sectoren als horeca, schoonmaak, groothandel, bouw en transport. Ook is blijvende aandacht noodzakelijk voor de groepen die in deze sectoren werken. Betaalbare woonmilieus op dagelijkse reisafstand en goede verbindingen met de economische kerngebieden van de provincie zijn in dat verband belangrijk. Voor het matchen van moeilijk vervulbare vacatures op lager niveau en de arbeidsoverschotten in de administratieve en economische beroepsgroepen staan Rijk en gemeenten in eerste instantie aan de lat. De provincie zet in op het versterken van de economische kracht van de regio zodat er voldoende arbeidsplaatsen op ieder niveau ontstaan.

INTERNATIONALE PROFILERING MET SPEERPUNTEN...

De provincie Utrecht heeft de ambitie om mee te spelen in de top van kennisregio's in West-Europa. Regio's van waaruit innovatieve kennis en producten zich verspreiden over andere delen van de wereld. Maar hoe doe je dat? Bijna alle steden in West-Europa met een grote universiteit of een kennisintensieve vestiging van een groot bedrijf zetten tegenwoordig in op de ontwikkeling van de kenniseconomie en de creatieve economie. De provincie Utrecht kiest voor een aantal speerpunten binnen de kennis- en creatieve economie om zich mee te profileren. Ze zet zich daarmee in voor verdere clustervorming rondom bepaalde specialismen of thema's. Deze moeten zo specifiek zijn dat ze onderscheidend zijn ten opzichte van andere kennisregio's. De provincie zet voor zijn profilering en voor zijn stimuleringsbeleid dan ook in op een aantal topexpertises. Het zijn speerpunten waarin Utrecht nu al sterk is of

Life sciences

internationaal onderscheidend. Bovendien hebben deze speerpunten een duidelijke potentie om in de toekomst als economische clusters verder te kunnen groeien.

Binnen **life sciences** gelden als speerpunten

- 'Public Health' (met immunologie en zoönose) en
- Stamcelonderzoek en oncologie

Binnen de **creatieve industrie** gelden als speerpunten

- (Applied) gaming
- Media en design.

Binnen **duurzaamheidseconomie** gelden als de speerpunten

- **Toepasbaarheid:** kennis over de invoering van duurzame technieken, financieringsconstructies
- **Klimaat:** onderzoek naar de klimaatverandering en haar gevolgen
- **Water:** veiligheid en duurzaam gebruik
- **Energie:** besparing en duurzame opwekking

Creatieve industrie

De hier genoemde speerpunten en het stimuleringsbeleid worden in hoofdstuk 3 verder toegelicht.

...MAAR OOK STRATEGISCHE SAMENWERKING MET ANDERE REGIO'S.

Een eigen economische profilering gaat in Utrecht gepaard met nauwe samenwerking met naburige regio's. Nederland is klein en Utrecht is met zijn kenniseconomie nu al sterk verbonden met andere Nederlandse steden en regio's. Dat betekent samenwerken. Samenwerken met de naaste burens Amsterdam en Schiphol waarmee de provincie Utrecht samen de Noordvleugel van de Randstad vormt. Samenwerken in de FoodValley waar de provincie samen met Gelderland deel van uitmaakt. Maar ook samenwerken met andere steden en provincies in Nederland omdat er interessante mogelijkheden zijn om elkaar te versterken in bepaalde opvallende bedrijfstakken.

Duurzaamheidseconomie

WERKEN AAN GEZAMENLIJKE PROFILERING

Een draagvlakverkenning onder bestuurders en marktpartners in de regio heeft aangetoond dat er behoefte is aan gedeelde doelstellingen voor de lange termijn. Ook bestaat er breed commitment voor een gezamenlijke agenda. Hierdoor kan de regio aan zichtbaarheid winnen, ook in andere bestuurslagen. Binnen zo'n gezamenlijke agenda kan gebouwd worden aan de gezamenlijke profilering van de economische regio.

ACCOMMODEREN VAN DE GEVESTIGDE SECTOREN

De creatieve en kenniseconomie in de provincie Utrecht nemen momenteel grofweg 10% van het aantal banen in de provincie voor hun rekening. Het aandeel in de totale werkgelegenheid van de provincie zal de komende tien jaar sterk groeien maar zeker niet meer dan verdubbelen. Dat betekent dat ook over tien jaar de grote sectoren als de zakelijke dienstverlening, onderwijs, horeca, handel en transport groot blijven en het overgrote deel van de werkgelegenheid in de provincie voor hun rekening nemen. Uit het jaarlijkse werkgelegenheidsonderzoek van de provincie Utrecht¹⁷ blijkt dat in 2010 de sectoren zakelijke dienstverlening en zorg respectievelijk 117.000 en 102.000 banen leveren, in totaal 32% van het totale aantal banen. Het goed accommoderen van deze sectoren is natuurlijk van groot belang voor de Utrechtse economie.

Ook in de gevestigde economische sectoren is sprake van veel dynamiek. Bedrijven verhuizen, breiden uit, splitsen. Sommige sectoren breiden zich uit terwijl andere krimpen. Als gevolg van de flexibilisering van de arbeid is er een groeiend aantal ZZP-ers. Veel bedrijven zullen duurzamer gaan produceren. Bedrijven in de vrijetijdssector, horeca en retail moeten inspelen op veranderend consumentengedrag.

De provincie wil er aan meewerken dat deze sectoren zich duurzaam kunnen ontwikkelen en zij voert voor de gevestigde sectoren en voor de speerpuntsectoren een accommoderingsbeleid. Dat betekent

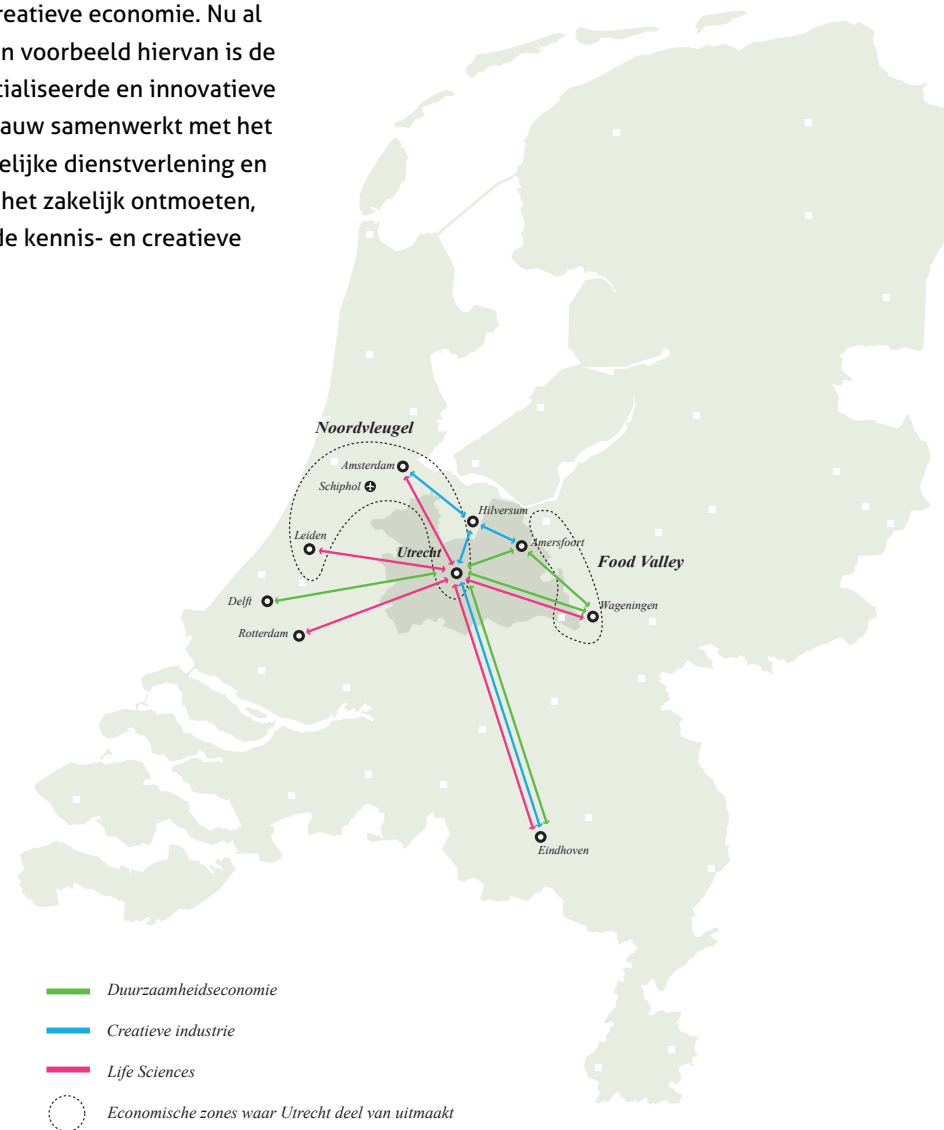
- verbeteren van de bereikbaarheid van de provincie
- zorgen voor een optimaal woon- en leefklimaat.
- zorgen voor voldoende en adequate werkmilieus

(bijvoorbeeld via het convenant bedrijventerreinen)

Hoofdstuk vier beschrijft voor een aantal typen werkmilieus wat de belangrijkste opgaven zijn.

KOPPELING VAN DE GEVESTIGDE SECTOREN MET DE SPEERPUNTSECTOREN

De provincie wil de gevestigde sectoren optimaal koppelen aan de innovatieve kennis- en creatieve economie. Nu al is er sprake van koppelingen. Een voorbeeld hiervan is de uitgebreide en vaak zeer gespecialiseerde en innovatieve zorgsector in de provincie, die nauw samenwerkt met het life sciences-cluster. Ook de zakelijke dienstverlening en de hieraan gelieerde sector van het zakelijk ontmoeten, hebben een nauwe relatie met de kennis- en creatieve economie.

Landelijke samenwerkingsverbanden en economische zones

2.5

De Utrechtse economie in 2020: een toekomstbeeld

In 2020 is Utrecht een gezichtsbepalende provincie binnen de Nederlandse kenniseconomie met een duidelijk profiel. Er is flink geïnvesteerd in de bereikbaarheid met de aanleg van transferia, de verbreding van wegen en spoorlijnen en een nieuwe tramverbinding naar het Utrecht Science Park. Ook hebben belangrijke toonaangevende werkmilieus een facelift of zelfs veel meer dan dat ondergaan, zoals het knooppunt Utrecht Centraal, het Utrecht Science Park, het Oliemolenkwartier/Eemplein en enkele andere werklocaties waar kennis, creativiteit en dienstverlening hun plek vinden. De provincie is goed verbonden met andere kennisregio's, zoals Amsterdam, Leiden, Rotterdam/Delft, Wageningen en Eindhoven, maar heeft ook een duidelijk eigen gezicht. De provincie is met zijn speerpunten onderscheidend en bij vakgenoten bekend in Europa en daar buiten.

De zakelijke dienstverlening en het zakelijk ontmoeten vormen een sector die in de provincie vanouds zeer sterk en onderscheidend is vanwege de centrale ligging van Utrecht en Amersfoort. Deze sector is in 2020 veel sterker dan nu gekoppeld aan de ondersteuning van de kennis- en creatieve economie en zijn speerpunten. Zo is er in 2020 een volledig uitgerust congrescentrum op het Utrecht Science Park. Ook zijn er meer en meer bedrijven die specialistische diensten leveren voor de life sciences, creatieve en duurzaamheidseconomie. Ze leveren bijvoorbeeld financiële, advies en ICT-diensten aan deze sectoren. Er wordt volop geprofiteerd van de samenwerking in het zuid-oosten van de provincie in het FoodValley-verband. Vanuit de sectoren wordt ook intensief samengewerkt met bijvoorbeeld banken, ingenieursbureaus en projectontwikkelaars om nieuwe producten succesvol op de markt te brengen.

Voor het zakelijk ontmoeten is er in 2020 sprake van een grote diversiteit aan ontmoetingsplekken op de grote knooppunten Utrecht CS en station Amersfoort. Daarnaast is er voor bijzondere of meerdaagse ontmoetingen een uitgebreid aanbod aan bijzondere locaties met een sterke beleveniscomponent. Natuur- en cultuurhistorisch erfgoed in de stad of in de landschappen bieden hiertoe een scala aan mogelijkheden.

Voor andere sectoren, zoals transport, distributie en industriële activiteiten heeft de provincie in nauw overleg met de regio's de (ruimtelijke) condities geschapen voor een duurzame ontwikkeling van die sectoren. Er is voldoende ruimte in kwantitatief opzicht en kwalitatief opzicht. Multimodale overslag en slimme distributiesystemen zorgen ervoor dat het aantal verkeersbewegingen van deze sector binnen de perken blijft. Door ontwikkeling van de kenniseconomie is de afgeleide werkgelegenheid eveneens toegenomen, en zijn er voldoende banen op ieder niveau.

Ook zijn in 2020 de sterke kanten van de provincie (zie 2.2) nog altijd sterk en concurrerend. Er is dan ook blijvend geïnvesteerd in stedelijke voorzieningen en cultuur, in een aantrekkelijk woonklimaat en goede bereikbaarheid van de werklocaties.

Duurzaamheid is voor de economische ontwikkeling van de provincie in 2020 een vanzelfsprekendheid geworden. Duurzaamheid in de provincie Utrecht gaat om het realiseren van een aantrekkelijke woon-, werk en leefomgeving met aandacht voor onder andere goede arbeidsomstandigheden, energiebesparing, duurzame energieopwekking, goede bereikbaarheid en volop

natuur. De provincie gaat daarmee nog steeds uit van een zorgvuldige balans tussen markt, milieu en mensen. Daarnaast wordt een duurzame en klimaatneutrale bedrijfsvoering aangemoedigd, gestimuleerd en beloofd.

Er zijn flinke stappen gezet op het gebied van innovatie in duurzame oplossingen voor de provincie, mede dankzij nieuwe oplossingen, toepassingen en technieken die deels ook in Utrecht zijn uitgevonden. Dankzij de samenwerking tussen overheid, kennisinstellingen en bedrijven kwamen duurzame oplossingen op het gebied van mobiliteit en klimaatneutrale energievoorziening tot stand. Maar ook op het terrein van gebouwtransformaties, het verbeteren van de bereikbaarheid van woon- en werkgebieden en het versterken van ecologische waarden werd grote vooruitgang geboekt. De bouw- en installatiebranche bloeit dankzij de verduurzaming van de gebouwde omgeving (zowel bestaande bouw als nieuwbouw) die al een aantal jaren in volle gang is ¹⁷.

---

12. Uit het TNO-rapport 'Kennis als economische motor' (Manshanden, 2009) blijkt dat het economische effect van hoger onderwijs een sterk ruimtelijk geclusterd en stedelijk karakter heeft. In het rapport wordt op basis van nationale kerncijfers berekend dat iedere vier à vijf banen in het hoger onderwijs zorgen voor een baan in een andere sector.

13. Zo blijkt eveneens uit het TNO-rapport "Kennis als economische motor" (Manshanden, 2009). Vergelijkbare cijfers voor de provincie zijn niet beschikbaar.

14. Ruis, Arjan e.a. (2010) "De Arbeidsmarkt van Midden-Nederland. Ontwikkelingen aan de vraag- en aanbodzijde tot 2020". Zoetermeer, EIM

15. Josten, Edith (2010), Minder werk voor laagopgeleiden? Ontwikkelingen in baanbezit en baankwaliteit 1992-2008. Den Haag, SCP.

16. Uitkomsten Werkgelegenheidsonderzoek 2010, Provincie Utrecht, maart 2011

17. Meer over de doelstellingen van de provincie Utrecht op het gebied van duurzaamheid is terug te vinden in de strategie van Utrecht 2040.

3. STIMULEREN

3.1 Stimuleringsbeleid

De Europese kenniseconomie is in 2010 de beste van de wereld. Dit was de doelstelling die de regeringsleiders van de EU in 2000 met elkaar hebben vastgesteld en in 2005 nog eens hebben bevestigd. Binnen Europa moet Nederland tot de voorhoede gaan behoren, zo luidde de nationale doelstelling. De Europese doelstelling is in 2010 in ieder geval niet gehaald, maar de focus op de kenniseconomie binnen Europa blijft en ook op nationaal niveau blijft de inzet op de kenniseconomie een prioriteit in het economische beleid. De Nederlandse regering sprak ook in 2010 de ambitie uit om in de internationale top 5 van kenniseconomieën te komen. Een gericht beleid ter bevordering van innovatie en ondernemerschap moet hiertoe bijdragen "onder meer door stimulering van samenwerking tussen bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid". Ook zet de regering in op een 'stimulerend beleid voor de huidige en toekomstige economische topgebieden van Nederland, zoals water, voedsel, tuinbouw, high tech, life sciences, chemie, energie, logistiek en creatieve industrie". Economische clusters worden "maximaal gefaciliteerd"¹⁸. Op Randstadniveau zal aan een gezamenlijke strategie worden gewerkt zodat goed kan worden aangehaakt bij nieuw Europees beleid.

De economische strategie van de provincie Utrecht bestaat uit een actieve stimulering van een aantal speerpunten binnen de kennis- en de creatieve economie. Daarnaast accommodeert zij de overige economische sectoren. Dit hoofdstuk gaat nader in op het stimuleringsbeleid; het volgende hoofdstuk over het accommoderingsbeleid. Het stimuleringsbeleid wordt gevoerd voor enkele specifieke

sectoren die zeer kansrijk zijn en belangrijk voor de economische ontwikkeling, maar nog extra ondersteuning kunnen gebruiken. Daarbij denkt de provincie aan het creëren van een aantrekkelijk internationaal klimaat voor de kenniswerkers, investeringen in ondersteunende voorzieningen en acquisitie van nieuwe bedrijven.

Zoals gezegd heeft de provincie Utrecht een uitstekende uitgangspositie, maar dat wil nog niet zeggen dat de ontwikkelingen hier vanzelf gaan. Vooral waar het prille ontwikkelingen betreft die wel kansrijk zijn, maar nog te klein om op eigen benen te staan. De investeringen in de Dutch Game Garden en andere projecten bewijzen dat een overheidsinvestering in een startende sector succesvol kan zijn. De belangrijkste opgave voor de periode tot 2020 zal zijn om (veel) meer bedrijvigheid te ontwikkelen in de kennis- en creatieve sector die ook daadwerkelijk en in grotere getale is gekoppeld aan de al sterk aanwezige kennisinstellingen. Zo ontstaat meer kritische massa in een bedrijvencuster, waardoor het volgende bedrijf weer gemakkelijker wordt aangetrokken.

De provincie Utrecht zal zich ook internationaal beter kunnen profileren en zal zelf ook meer internationaal moeten worden en zich ontwikkelen tot een plek waar buitenlandse werknemers en bezoekers zich (nog) meer thuis voelen. Met gastvrij en Engels sprekend personeel in taxi's en horecagelegenheden. Met voldoende hotels en met eigen (internationale) voorzieningen (zoals een internationale school) en aansprekende culturele evenementen op nationale en Europese schaal.

De provincie kiest voor investeringen in ondersteunende voorzieningen die bedrijven over de streep trekken, zoals een bedrijfsverzamelgebouw, een gemeenschappelijk laboratorium of ontmoetingsfaciliteiten. De provincie kiest ook voor een actieve rol bij het aantrekken van (buitenlandse) bedrijven in de speerpuntsectoren en bij de ontwikkeling van een aantrekkelijk internationaal klimaat. In de volgende paragrafen beschrijven wij per speerpuntsector de huidige situatie, de ontwikkelingsrichting en de ruimtelijk-economische opgave.

---

18. Regeerakkoord kabinet Rutte-Verhagen, 30 september 2010.

3.2 Life sciences

SITUATIE 2010

Utrecht heeft een flink aantal toonaangevende onderwijs- en kennisinstututen die zich bezighouden met activiteiten die vallen onder het brede begrip 'life sciences'. Grote ziekenhuizen en zorginstellingen houden zich nu al op grote schaal bezig met onderzoek, onderwijs en innovatie. Het Wilhelmina Kinderziekenhuis (UMC Utrecht), de Faculteit Diergeneeskunde (UU) en het Hubrecht Laboratorium zijn grote internationaal onderscheidende instituten. Mede dankzij hun aanwezigheid kan onderzoek naar medische babyvoeding, stamcellen en zoönosen (ziekten die van dier op mens overgaan) zich juist in Utrecht zo goed ontwikkelen. Andere gerenommeerde instituten op het gebied van life sciences zijn het RIVM, het Nederlands Vaccin Instituut (NVI), het Julius Centrum voor Epidemiologie en TNO Kwaliteit van Leven. Naast een aantal grote bedrijven waaronder GlaxoSmithKline, Danone en Genmab, bevat het Utrechtse life sciences cluster ook ongeveer 30 kleinere bedrijven die vaak gestart zijn als spin off van een ander bedrijf of kennisinstelling.

In het zuidoosten van de provincie Utrecht en in het westen van Gelderland bevindt zich FoodValley, het hart van de Agro Business life sciences in Nederland, met de Wageningen Universiteit als kloppend hart. In de directe omgeving van de campus van Wageningen bevindt zich de meeste kennisintensieve bedrijvigheid op het gebied van deze vorm van life science. De Utrechtse FoodValley gemeenten Veenendaal, Rhenen en Renswoude profiteren in toenemende mate van dit life sciences cluster.

Life sciences zijn overigens bepaald geen uitsluitende Utrechtse aangelegenheid. Rond vrijwel alle academische medische centra in Nederland is sprake van een zich ontwikkelend life sciences cluster. Het Utrechtse life sciences cluster behoort op dit moment qua omvang niet tot de top van Nederland.

ONTWIKKELINGSRICHTING NAAR 2020

Utrecht heeft relatief veel kennisinstellingen en weinig bedrijvigheid. Dit biedt potentie voor toekomstige groei van het aantal bedrijven (kennisvalorisatie) die profiteren van de aanwezigheid van die kennisinstellingen. De afgelopen jaren zijn er al aardig wat bedrijven bijgekomen. Veel bestaande bedrijven zijn nog klein maar laten wel groei zien. De komst van het Danone Innovatiecentrum naar het Utrecht Science Park (waarin Danone vier vestigingen in Nederland samenvoegt) is een belangrijke opsteker voor Utrecht. De uitdaging is deze trends voort te zetten en de huidige groeiers voor de provincie Utrecht te behouden. Daarnaast kan het in Nederland centraal gelegen life sciences cluster Utrecht sterke verbindingen aangaan met andere life sciences clusters in Nederland (Amsterdam, Leiden, Rotterdam, Wageningen, Twente, Eindhoven) en actief bijdragen aan de profilering van Nederland als life sciences-land.

Niet alleen op de campus zelf, maar ook direct daaromheen en ook op locaties in de hele provincie liggen goede kansen voor bedrijvigheid om aan te sluiten bij het life sciences cluster. Ook de Utrechtse FoodValley gemeenten hebben veel kansen en ruimtelijke mogelijkheden om afgeleide bedrijvigheid te accommoderen en profiteren hiervan.

Speerpunten van het life sciences cluster in de provincie Utrecht zijn:

- Public Health (oa. Immunologie en zoönosen)
- Stamcelonderzoek en oncologie

Het zijn onderzoeksvelden waarin het Utrechtse life sciences cluster nu al onderscheidend is met leidend wetenschappelijk onderzoek, maar ook vanwege de combinatie van aanwezige instellingen. Zo is de combinatie van de Faculteit Diergeneeskunde (UU), het RIVM en het UMC uniek. Deze instituten vormen samen een perfecte basis voor het onderzoek naar zoönosen¹⁹ (onderzoek gericht op de gezondheid van mensen en dieren in hun onderlinge samenhang). Daarnaast zijn de speerpunten terreinen waar in de toekomst veel verdien capaciteit wordt verwacht.

RUIMTELIJK-ECONOMISCHE OPGAVE

De sector life sciences is gebaat bij een campusmilieu waar kennisinstellingen en bedrijven dicht bij elkaar zitten, waarin medewerkers en studenten elkaar gemakkelijk kunnen ontmoeten, en waar sterk gespecialiseerde toeleverende bedrijven zich gemakkelijk in de nabijheid kunnen vestigen. Er is behoefte aan gemeenschappelijke voorzieningen voor de kenniswerkers, zoals labfaciliteiten. Ook is er behoefte aan horeca, kinderopvang, internationaal onderwijs en conferentievoorzieningen.

De verwachting is dat de ruimtebehoefte van bedrijven op de campus flink zal toenemen. Maar de ruimte op het Utrecht Science Park is beperkt. 'Satelliet-locaties' van het Science Park op enkele kilometers (fietsafstand) van de campus kunnen wellicht in deze ruimtebehoefte voorzien.

3.3 Creatieve industrie

SITUATIE 2010

De provincie Utrecht heeft een grote creatieve beroepsbevolking. Utrecht en Amersfoort staan, zoals gezegd, in de top 15 van meest creatieve steden in Nederland, met een eerste plaats voor de stad Utrecht. Ook Hilversum, waarmee Utrecht en Amersfoort een 'creatieve driehoek' vormen²⁰ staat in die top 15. Veendaal profileert zich ook als ICT-centrum. Twee sectoren springen eruit in de provincie Utrecht, inclusief Hilversum. Het zijn (applied) gaming en media en design.

In economisch opzicht is gaming allang geen spelletje meer. De bekende entertainment games zijn uitgegroeid tot een miljardenbusiness die zich kan meten met de filmindustrie; maar er komen ook steeds meer serieuze toepassingen in de sfeer van simulatie of hulpmiddelen voor mensen met een beperking. Media en design zijn al langer een belangrijke industrie; denk hierbij aan het omroepcluster in Hilversum.

Voorop het gebied van gaming is de provincie Utrecht met Hilversum toonaangevend. Zo heeft meer dan de helft van de werknemers in de gaming sector zijn of haar opleiding in Utrecht of Hilversum gevolgd²¹. Verder worden er flinke stappen gezet op het gebied van de dienstenontwikkeling via breedbandnetwerken (denk aan bijvoorbeeld studeren op afstand, zorg op afstand en cultuureducatie) waarbij sectoren (design, media, ICT, etc.) samenwerken²². Niet alleen de belangrijkste opleidingen en onderzoeksprojecten op het gebied van gaming (HKU, UU, HU), maar ook veel bedrijven in deze industrie zijn in de provincie Utrecht gevestigd.

Zo ontwikkelt de Dutch Game Garden zich met 240 werknemers bij ongeveer 40 bedrijven tot het absolute centrum van de Nederlandse game industrie. Maar ook

bedrijven als Nintendo in Nieuwegein, Ubisoft in Utrecht en Spil Games in Hilversum onderstrepen de sterke positie van de provincie Utrecht op het gebied van gaming. Ook de game-evenementen zoals Game in the City (met de uitreiking Dutch Game Awards) in Amersfoort en NLGD Festival of Games. Ook de brancheorganisatie (DGA), en het magazine voor de industrie (Control) zitten in de provincie. Een relatieve nieuwe tak van sport is applied gaming, ook wel serious gaming genoemd. Het is een verzamelnaam voor spelvormen en speltoepassingen met andere doeleinden dan het spelen zelf. Dit varieert van simulatie (zoals voor defensie of de beroepsvaart) tot en met toepassingen in de zorg, zoals een spel dat zieke kinderen helpt hun medicijnen correct in te nemen.

De sectoren design en media hebben veel raakvlakken met gaming, zeker nu de interactieve media zich sterk hebben ontwikkeld. Deze sectoren worden eveneens goed vertegenwoordigd in het onderwijs en verder in een groot aantal kleine bedrijven en bij de ZZP'ers. Hierbij kan men denken aan ontwerp bureaus, grafisch vormgevers en producenten van interactieve media.

ONTWIKKELINGSRICHTING NAAR 2020

Het doel is voortdurende innovatie en groei van de sector. Speerpunten van het stimuleringsbeleid zijn de sectoren die nu al sterk zijn: (applied) gaming en media en design. De gaming industrie is bij uitstek een internationale industrie die zich internationaal profileert. Dat betekent dat de provincie Utrecht, Hilversum en Amsterdam zich, waar het zo uitkomt, ook samen als één regio presenteren. De expertisevelden 'gaming' en 'media en design' blijven de komende tien jaar de onderscheidende sectoren in het Utrechtse.

Er is ook behoefte aan ruimte voor afgeleide bedrijven in de omgeving van de campus, bijvoorbeeld in de sfeer van logistiek en distributie, kantoorfuncties en productie. Deze bedrijven hoeven zich niet op, of direct naast de campus te vestigen, maar zoeken ook geschikte locaties op nabijgelegen hoogwaardige (bedrijven- en kantoren) terreinen. Dit geldt zowel voor het Utrecht Science Park als het de Campus Wageningen, wat kansen biedt voor Veendaal en Rhenen.

De provincie wil de verdere ontwikkeling van het Utrechtse life sciences cluster actief stimuleren door samen met de bedrijven, kennisinstellingen en overheden in de provincie te investeren in de ontsluiting en toepassing van kennis (kennisvalorisatie);

- gezamenlijke faciliteiten;
- huisvesting voor (pre)starters;
- een actieve strategie gericht op het aantrekken van nieuwe life sciences bedrijven.

17. In dit verband wordt ook wel de term 'one health' gebruikt.

Kansen voor innovaties liggen op het snijvlak van deze disciplines en in de combinaties met de overige speerpunten en de gevestigde sectoren. De provincie Utrecht heeft zowel de grafische ontwerpers, de ICT-specialisten als de (gamma) wetenschappers in huis, een bijzondere combinatie. Hier liggen kansen om deze verschillende disciplines en specifieke afnemers (bijvoorbeeld in de media, de zorg en defensie) bij elkaar te brengen. Ook de sterke film- en animatie sector in Utrecht, met sterke namen als het bedrijf il Luster, het Nederlands Filmfestival en het Holland Animatie Festival, is in dit verband een extra troef.

RUIMTELIJK-ECONOMISCHE OPGAVE

De gaming sector laat zich niet gemakkelijk in een type werkmilieu vangen. De ontwerpers lijken het best te gedijen in een gevarieerde stedelijke omgeving met veel prikkels en een rijke culturele setting. De ICT-specialisten hebben juist voorkeur voor een meer 'prikkelarme' omgeving, meer een campus of een bedrijventerrein. De mediasector is thans geconcentreerd op het mediapark in Hilversum, een dynamisch bedrijvenpark voor de mediasector. Ook voor de toekomst verwachten wij dit gedifferentieerde beeld aan ruimtelijke behoeften en locaties. Naarmate de sector groeit zal er sprake zijn van een grotere ruimtebehoefte, vooral in de stedelijke milieus. De verwachting vanuit de sector is dat ook in de toekomst veel bedrijven relatief klein zullen blijven, het zullen er wel veel meer zijn. Naar verwachting zal de behoefte aan bedrijfsverzamelgebouwen verder toenemen vanwege hun flexibiliteit en de mogelijkheid om gemakkelijk met vakgenoten samen te werken.

Sommige bedrijven hebben nog weinig ervaring met zaken doen in het buitenland en hebben daarbij ondersteuning nodig. Daarnaast is het belangrijk om interessante bedrijven uit het buitenland naar onze provincie te halen. Door de juiste bedrijven naar de provincie te halen wordt het cluster sterker.

Naast het bij elkaar brengen van bedrijven en onderzoek zijn investeringen in de infrastructuur belangrijk. Hierbij kan gedacht worden aan faciliteiten als bedrijfshuisvesting of gedeelde faciliteiten voor bedrijven. Ook zaken als een goede breedbandinfrastructuur en zakelijke evenementen zijn van groot belang bij de ontwikkeling van deze sector.

---

19. In dit verband wordt ook wel de term 'one health' gebruikt.

20. Hilversum werkt nauw samen met de provincie Utrecht op het gebied van economie. De gemeente Hilversum en de eveneens in Hilversum gevestigde HKU participeren met Utrechtse partijen uit de kennis- en creatieve economie in de regionale 'triple helix' (kennisinstellingen, overheden en bedrijfsleven).

21. Utrecht is na Amsterdam de gemeente waar de meeste gamebedrijven zijn gevestigd. Van alle Nederlandse gamebedrijven is 12 procent gevestigd in Utrecht. Dat blijkt uit het onderzoek van IMMovator Cross Media Network. Als er gekeken wordt naar het aantal werknemers dat in een stad werkzaam is in de gamesector dan staat Amsterdam op nummer één, Hilversum op twee en Utrecht op drie. Utrecht is onmiskenbaar de grootste leverancier van personeel in de game-industrie. Maar liefst 56 procent van de werknemers bij gamebedrijven komen van een Utrechtse opleiding.

22. Dit gebeurt bijvoorbeeld in Amersfoort, waar met behulp van EFRO-subsidie wordt ingezet op breeddienstenontwikkeling en daarmee op de cross over tussen ICT, de creatieve sector en overige innovatieve diensten.

3.4 Duurzaamheidseconomie

SITUATIE 2010

Duurzaamheid is voor veel grotere bedrijven en instellingen al een uitgangspunt: door duurzaam in te kopen, duurzame (advies)diensten te leveren en zelf bijvoorbeeld een duurzame bedrijfsvoering in te voeren. Ook onder MKB-bedrijven en de Utrechtse koplopers²³ groeit het aantal bedrijven dat actief maatschappelijk verantwoord en klimaatneutraal onderneemt. Met het speerpunt 'duurzaamheidseconomie' gaan we echter een stap verder. Wij doelen wij op bedrijven en kennisinstellingen die hoogwaardige, innovatieve toepassingen op het gebied van duurzaamheid als product of dienst leveren of als onderwerp van onderzoek hebben. Op elk gebied van duurzaamheid (People, Profit en Planet) ontwikkelen bedrijven en instellingen nu al producten, diensten en kennis die (inter)nationaal onderscheidend en toonaangevend zijn.

Fossiele brandstoffen worden schaarser en duurder, de klimaatverandering zorgt op sommige plaatsen voor droogte en elders voor problemen met wateroverlast of zelfs waterveiligheid. Naarmate deze ontwikkelingen doorzetten ontstaat er wereldwijd behoefte aan kennis, producten en diensten om op deze ontwikkelingen een antwoord te hebben. Duurzaamheid is zo gezien een innovatieve economische sector met steeds meer arbeidsplaatsen en toenemende omzet. Het gaat bijvoorbeeld om kennis, diensten en producten op het gebied van duurzaam watergebruik, waterveiligheid, energiebesparing, duurzame energieopwekking en de toepassing van nieuwe kennis, diensten en producten.

De provincie Utrecht kent een groot aantal bedrijven en instellingen die zich hebben gespecialiseerd in duurzaamheidsonderwerpen. We denken hierbij aan het KNMI, RIVM, het KWR, het Utrecht Sustainability Institute (UU). Samen met de UU, TNO en Deltares is de provincie Utrecht sinds 2011 lid van de kennis- en innovatiegemeenschap op het gebied van klimaat (Climate-KIC) van de Europese Commissie. Dit consortium van excellente Europese partijen wordt gefinancierd door het European Institute of Innovation and Technology (EIT) een jaagt innovatie aan op gebieden urbane leefomgeving, watermanagement, modellering en biobased economy, om zodoende de concurrentiekracht van Europa te vergroten. De 'triple helix' op het gebied van duurzaamheid komt bij elkaar. De Hogeschool Utrecht (HU) richt zich in een aantal opleidingen op kennis en ervaring op het gebied van verduurzamen van de (bestaande) gebouwde omgeving. Op het gebied van bedrijven denken wij aan de grote advies- en ingenieursbureaus (Arcadis, DHV, Movares, Grontmij, Ecofys) die vanuit de provincie Utrecht met vernieuwende technieken op het gebied van water en energie de wereld over gaan. Last but not least kent Utrecht veel bedrijven en instellingen die zich specialiseren op de toepassing en invoering van duurzaamheid, zoals de Triodos Bank, het Wereld Natuur Fonds en Staatsbosbeheer.

ONTWIKKELINGSRICHTING

De provincie Utrecht wil zich verder profileren en herkend worden als regio waar kennis wordt ontwikkeld en innovatie plaatsvindt op het gebied van duurzame toepassingen. Bovendien is het streven om als provincie zelf ook de huidige positie als een van de meest duurzame regio's in Europa te behouden. Utrecht is nu al sterk en wil sterker worden in de toepassing van de duurzame technieken; een wetenschap op zichzelf. De provincie Utrecht zet daarbij in op valorisa-

tie van bestaande kennis en innovatieve technieken. Door kennisinstellingen, bedrijfsleven en financiers bij elkaar te brengen rond concrete initiatieven. Daarbij is de potentieel grote innovatiekracht van juist de kleine ondernemingen belangrijk. Intensiever contact tussen MKB en kennisinstellingen, zorgt voor betere afstemming van innovatief onderzoek op kennisvragen van het MKB gericht op commerciële toepassing. Denk daarbij aan het tot stand komen van vraagbundeling en vernieuwende financieringsconstructies waardoor sommige investeringen ineens wel aantrekkelijk worden, kennis van consumenten, etcetera. Hierbij kan gedacht worden aan de invoering van slimme energienetwerken (smart grids²⁴), duurzame gebiedsontwikkeling, zowel in de bestaande stad als nieuwe wijken. Door de provincie als proeftuin voor de toepassing van nieuwe duurzame technieken te gebruiken wordt de innovatie en kennisontwikkeling gestimuleerd. Tegelijkertijd blijft de provincie zelf ook voorop lopen.

De speerpunten binnen de duurzaamheidseconomie zijn de onderwerpen waarin Utrecht nu al sterk is:

- Toepasbaarheid: financieringsconstructies, implementatie, et cetera
- Klimaat: onderzoek naar de verandering en de gevolgen
- Water: veiligheid en duurzaam gebruik
- Energie: besparing en duurzame opwekking

RUIMTELIJK-ECONOMISCHE OPGAVE 2020

In de eerste jaren zal de provincie in blijven zetten op innovatie met pilots, haalbaarheidsstudies en proeftuinen voor nieuwe technologieën en werkwijzen die breed toepasbaar zijn. Echter de focus zal steeds meer komen te liggen op schaalvergroting en versnelling. Waar mogelijk zal de provincie stimuleren dat innovaties sneller

'mainstream' worden. Daarmee kan uiteindelijk het verschil worden gemaakt en zichtbare resultaten worden geboekt.

De directe ruimtelijke behoefte van de 'duurzaamheids-economie' is niet goed in te schatten. Wat we wel weten is dat er ruimte nodig is voor de infrastructuur voor nieuwe vormen van energie. In de Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie is 'energie' in ieder geval als provinciaal belang aangemerkt. Door middel van proeftuinen willen we de mogelijkheden voor energie-infrastructuur verder verkennen²⁵. De kennisontwikkeling vindt met name plaats op het Utrecht Science Park en op de campus van Wageningen. In Amersfoort vinden we veel zakelijke dienstverlening op dit gebied. Een bijzonder vestigingsmilieu voor bedrijven die actief zijn op het gebied van duurzaamheid of een duurzaam imago uitstralen, vormt de Utrechtse Heuvelrug met zijn Stichtse Lustwarande en andere solitaire buitenplaatsen.

---

23. *Koplopers is een project waarin bedrijven in de provincie Utrecht met een sterke duurzame bedrijfsvoering (de Koplopers) elkaar ontmoeten en op dit gebied van elkaar leren.*

24. *Een Smart Grid is een structuur waarbij het opwekken en afnemen van energie niet meer volgens de traditionele infrastructuur gebeurt, maar waarbij vraag en aanbod van energie, op elke plek in de Nederlandse infrastructuur, dynamisch wordt gereguleerd. Vraag en aanbod van energie worden op elkaar afgestemd. Elektrische auto's worden bijvoorbeeld opgeladen als de windmolens draaien.*

25. *Met netbeheerder Stedin is een duurzame agenda voor de toekomst opgesteld zodat we in overleg met regionale partners proeftuinen en projecten mogelijk kunnen maken, waarbij veel aandacht is voor de energie-infrastructuur.*

VISIEKAARTEN

Sectoren

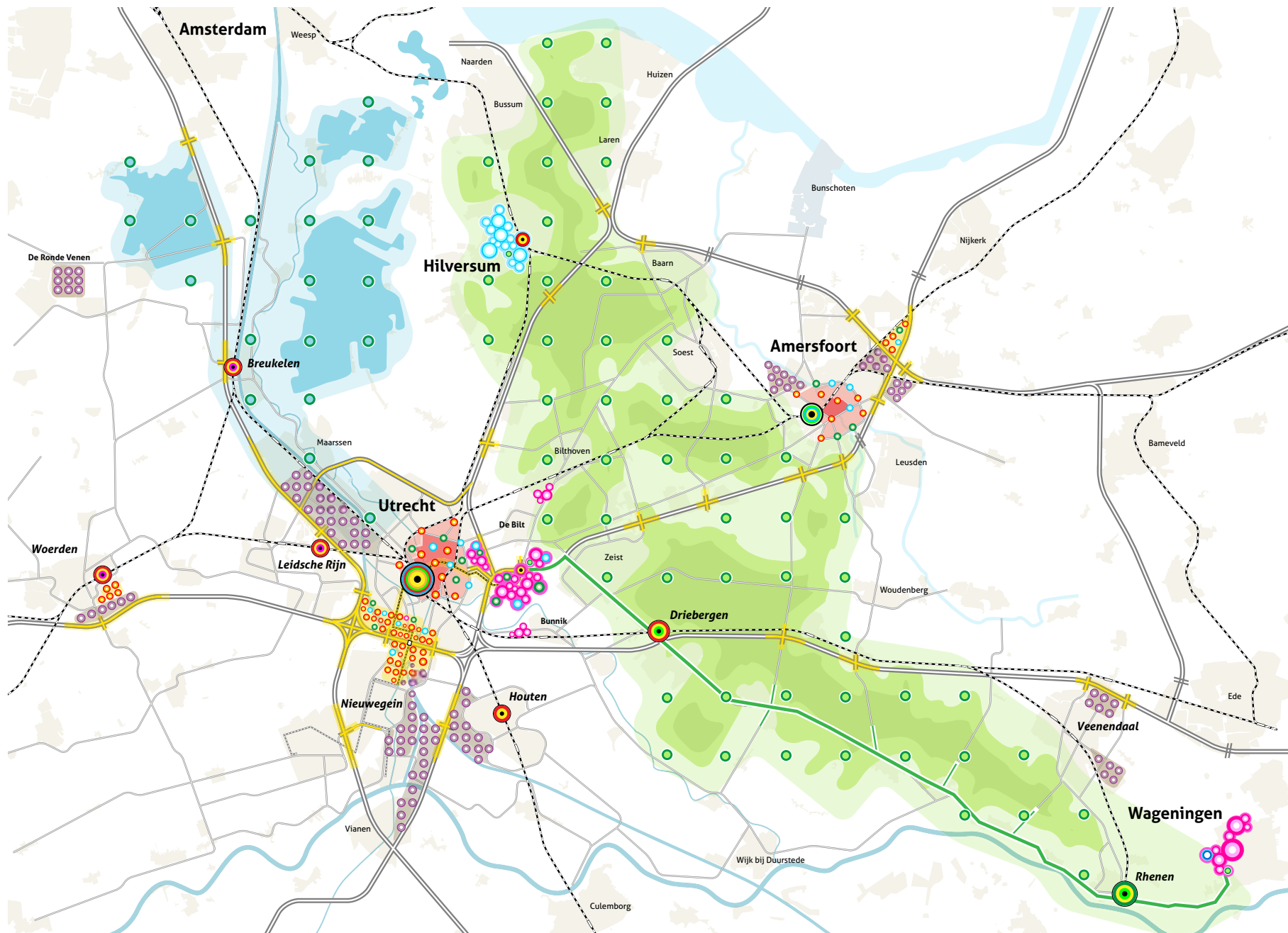
- Life sciences
- Creatieve Industrie
- Duurzaamheidseconomie
- Zakelijke en financiële dienstverlening
- Diverse bedrijvigheid

Werkmilieus

- Campusmilieu
- Knooppunt
- Stedelijke milieus
- Regionale kantorenlocatie
- Regionaal bedrijvenpark
- Solitaire locaties in het landschap
- Route naar duurzaamheid

Sectoren

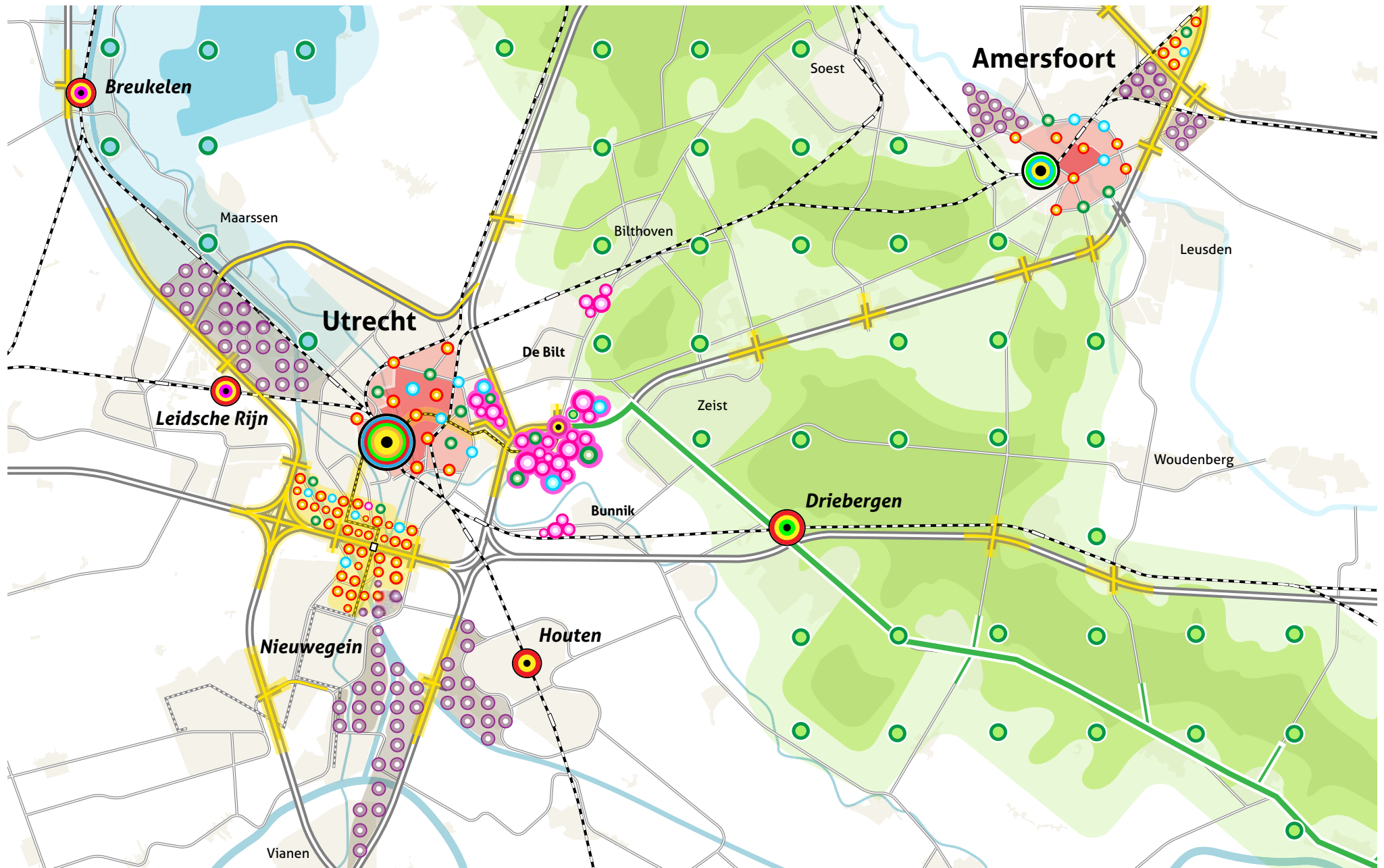

- Life sciences
- Creatieve Industrie
- Duurzaamheidseconomie
- Zakelijke en financiële dienstverlening
- Diverse bedrijvigheid

Werkmilieus

- Campusmilieu
- Knooppunt
- Stedelijke milieus
- Regionale kantorenlocatie
- Regionaal bedrijvenpark
- Solitaire locaties in het landschap
- Route naar duurzaamheid

4.1

Bereikbaarheid, woon- en leefklimaat, werkmilieus

Naast het stimuleringsbeleid voert de provincie een accommoderingsbeleid voor een duurzame ontwikkeling van alle economische sectoren. Dit beleid bestaat uit zorgen voor

- verbeteren van de bereikbaarheid van de provincie
- een optimaal woon- en leefklimaat.
- voldoende en adequate werkmilieus (bijvoorbeeld via het convenant bedrijventerreinen)

De **bereikbaarheid van de provincie** en in het bijzonder de economische gebieden is een belangrijke voorwaarde en dus ook een belangrijke opgave voor de economische ontwikkeling. In bijlage 1 is opgenomen wat de belangrijkste bereikbaarheidsmaatregelen vanuit het economisch perspectief zijn.

Een optimaal woon- en leefklimaat is een tweede belangrijke opgave. De behoefte aan woningen zal toenemen en er is een forse ruimteclaim berekend voor het realiseren van nieuwe woningen. Het opvangen van deze ruimteclaim zal een belangrijk onderwerp zijn voor de Provinciale Structuurvisie. Daarnaast is er behoefte aan voldoende kwaliteit van het woon- en leefklimaat om te kunnen concurreren met andere regio's. Dit gaat niet alleen over de kwaliteit van woningen en woonwijken, maar ook over de kwaliteit van de voorzieningen en de mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding. Dat betekent aandacht voor culturele, sport- en onderwijsvoorzieningen, maar ook voor een vrijetijdssector die zich vernieuwt en die inspeelt op de zich steeds veranderende behoeften van de consument.

De rest van dit hoofdstuk gaat in op de derde opgave: **voldoende en adequate werkmilieus.**

4.2

Werkmilieus

WERKMILIEUS: VERGROTEN DIVERSITEIT, KWALITEIT EN AANBOD VOOR DE ECONOMISCHE ONTWIKKELING

De verdere versterking van de kennis- en creatieve economie, maar ook de ontwikkelingen in de zakelijke dienstverlening, vrijetijdseconomie en overige economische sectoren, stellen eisen aan de werkmilieus waar deze activiteiten plaatsvinden. In een ruimtelijke vertaling daarvan zien we een behoefte aan verschillende locatietypen, variërend van knooppunten, stedelijke omgevingen, campusmilieus tot landschappen en hoogwaardige kantoren- en bedrijvenlocaties. In dit hoofdstuk beschrijven we zes werkmilieus. Ieder milieus staat beschreven, inclusief de opgave die er de komende tien jaar geldt.

In de Ontwikkelingsvisie NV Utrecht zijn negen economische kerngebieden aangegeven, variërend van binnensteden, campus, stadsdeelcentra tot bedrijventerreinen²⁶. Deze kerngebieden komen in dit hoofdstuk allen terug in de beschrijving van de opgaven, uitgesplitst naar type milieu.

Op het kaartbeeld vinden we de zes typen werkmilieus terug. Elk werkmilieu is te herkennen aan een bepaald patroon van 'bolletjes'. In dit patroon is het belangrijkste ordeningsprincipe van het werkmilieu verbeeld. Zo zien we bij het campusmilieu het principe van het belang van nabijheid van andere bedrijven aangegeven door de bolletjes aan elkaar te laten 'plakken'. Bij het knooppunt draait alles om die ene plek: het station. Dit is weergegeven door een grote bol met een aantal cirkels eromheen te tekenen. Daarnaast is gebruik gemaakt van kleuren om een

aantal economische sectoren te duiden. Het kaartbeeld is een schematische en abstracte weergave van de werkelijkheid. De kaart heeft ten doel een globale structuur te schetsen. De belangrijkste locaties zijn ingetekend, zonder de pretentie volledig of exact te willen zijn. Ook de opsomming van economische sectoren is niet volledig, maar is bedoeld als illustratie bij de visie.

---

26. Utrecht Centrum; Amersfoort Centrum; Leidsche Rijn Centrum; Multimodaal bedrijvenpark en –knooppunt Lage Weide; Utrecht de Uithof / Rijnsweerd; Hilversum Centrum en mediapark; Amersfoort Noord (A1-zone); Utrecht rondom Oudenrijn (inclusief Papendorp) en Nieuwegein Klooster.

4.3 Het campusmilieu

CLUSTERVORMING OP LOOP- OF FIETSAFSTAND

Een typisch en soms ook exclusief milieu voor de kenniseconomie is het campusmilieu. Of het nu gaat om life sciences, delen van de creatieve sector of de duurzaamheidseconomie, zij vinden hier een plek. Het campusmilieu wordt gekenmerkt door bedrijven en instituten die elkaar versterken en gebruik maken van gezamenlijke voorzieningen. De campus heeft één of meerdere economische clusters. Medewerkers kunnen in principe zo bij elkaar binnenlopen en elkaars diensten en mensen inhuren, gezamenlijke bijeenkomsten organiseren, projecten opzetten et cetera. In en direct rond de provincie Utrecht vinden we drie van dergelijke milieus: het mediapark Hilversum, het Utrecht Science Park en de Campus Wageningen. Ook het Science Park Amsterdam en het AMC-terrein liggen niet ver weg. Qua opgave beperken we ons hier tot het Utrecht Science Park.

UTRECHT SCIENCE PARK: INTENSIVERING, UITBREIDING, VOORZIENINGEN, BEREIKBAARHEID

Utrecht Science Park wil zich verder ontwikkelen tot een echt campusmilieu, waar bedrijven, instituten en kennisinstellingen profiteren van elkaars aanwezigheid en gebruik maken van gezamenlijke services. Om dit mogelijk te maken is grofweg sprake van vier belangrijke opgaven:

1. Intensiveren op eigen terrein. De plannen op het USP voor de komende tien jaar voorzien in duizenden extra arbeidsplaatsen en studenten. Dit betekent een verdere verdichting van de bebouwing en een intensiever gebruik van de buitenruimte. Dit stelt hogere eisen aan de kwaliteit van het openbare gebied, de interne bereikbaarheid van het Science Park en aan nieuwe parkeergarages.

2. Uitbreiding. Terreinen in de nabijheid van het Utrecht Science Park moeten ruimte te bieden aan verdere groei van afgeleide bedrijvigheid die zich graag op fietsafstand van het USP wil vestigen. Rijnsweerd-Noord lijkt een logische locatie voor een dergelijke 'satelliet' van het USP. Maar er zijn ook andere locaties in de nabijheid van het Utrecht Science Park, zoals in Bilthoven, Utrecht Oost, Bunnik en Zeist.
3. Extra voorzieningen. Deze maken de campus compleet. Diverse faciliteiten voor zakelijk ontmoeten, stedelijke

voorzieningen (restaurants, cafés, kinderopvang, congresvoorzieningen, park).

4. De bereikbaarheid van het terrein moet verder worden verbeterd. Verbetering van de OV-verbindingen vanuit de hele regio (bijvoorbeeld met knooppunt Amersfoort) zijn belangrijk, maar ook een (hoogwaardige) tramverbinding met Utrecht Centraal is noodzaak. Op termijn (na 2020) is een HOV-verbinding naar het station Driebergen-Zeist een te onderzoeken optie.

Het campusmilieu

4.4

De knooppunten en OV-stations

GROTE EN KLEINE STATIONS

De stations Utrecht Centraal en Amersfoort hebben in 2020 een sterke potentie als economische toplocatie vanwege hun perfecte bereikbaarheid.

In een economie waarin behoefte is aan efficiënte ontmoetingen, de mogelijkheid om verschillende bezoeken op een dag te combineren en gemakkelijk mensen uit verschillende hoeken van het land bij elkaar te brengen krijgen deze knooppunten meer kracht als economische locatie dan zij nu hebben. Ze zijn met name interessant voor de dienstverlening en het zakelijk ontmoeten.

De grote reizigersstromen die de komende jaren nog sterk zullen toenemen zijn ook weer een basis voor economische activiteit in de sfeer van horeca, retail en overige vormen van dienstverlening.

Ook veel kleinere stations krijgen een sterk verbeterde bereikbaarheid doordat de frequentie van de stoptreinen sterk zal worden opgevoerd tot soms zes treinen per uur. Dit schept kansen voor bedrijven en kantoren die voor hun werknemers en bezoekers goed bereikbaar willen zijn, zeker als ze ook nog eens goed vanaf de snelweg bereikt kunnen worden. Ook deze plekken lenen zich, selectief en op kleinere schaal, voor zakelijk ontmoeten en dienstverlening.

MEER ZAKELIJKE ONTMOETINGSPLAATSEN, VOORZIENINGEN, KANTOOR- EN BEDRIJFSRUIMTES

Station Utrecht Centraal en zijn omgeving wordt helemaal vernieuwd en zal veel ruimte bieden voor kantoren, winkels en bedrijfsruimten. Rondom station Amersfoort bieden de Wagenwerkplaats, het Oliemolenkwartier en het Eemplein vele mogelijkheden voor verdere ontwikkeling. Het is belangrijk om ruime mogelijkheden te bieden voor flexwerken, vergaderen, kantoorfaciliteiten (printen), video-conferencing en horeca. Dit soort knooppunten

vormen nu eenmaal dé locaties voor het 'nieuwe werken' van een categorie kenniswerkers die niet meer gebonden is aan een vaste plaats. Rondom de grote knooppunten, op loopafstand, zijn eveneens goede vestigingsmilieus voor bedrijven en activiteiten waarbij de bereikbaarheid de belangrijkste factor is, zeker als ze ook nog eens goed met de auto bereikbaar zijn.

Knooppunten en OV-stations

4.5 Stedelijke milieus

Stedelijke milieus

VEELKLEURIGHEID EN VOORZIENINGEN

Binnensteden en de stadswijken zijn belangrijke plekken waar nieuwe banen kunnen ontstaan. Kleinschalige werklocaties in de wijken en gemengde wijken zijn van groot belang voor de economische ontwikkeling van de komende tien jaar. Stedelijke milieus dichtbij de veelkleurigheid en de voorzieningen van de binnenstad en dichtbij de woonomgeving lenen zich uitstekend voor de creatieve industrie en voor de kleinschalige zakelijke dienstverleners. Zo zitten de steden vol met ZZP-ers, onder andere in de sfeer van media en design.

Maar ook de ontwerpers in de gaming sector voelen zich uitstekend thuis in de stad, zo bewijst de nieuwe locatie van de Dutch Game Garden in hartje Utrecht.

MEER FACILITEITEN EN RUIMTES VOOR KLEINSCHALIGE CREATIEVEN EN DIENSTVERLENERS

De komende jaren zal er toenemende behoefte zijn aan ruimten en faciliteiten in de steden voor de creatieve economie en voor de zakelijke dienstverlening, zoals servicecentra voor ZZP-ers en bedrijfsverzamelgebouwen. Ook het instandhouden van een levendige culturele omgeving met goede voorzieningen en evenementen is belangrijk.

Nieuw werk in oude gebouwen

Milieuvriendelijk bereikbaar

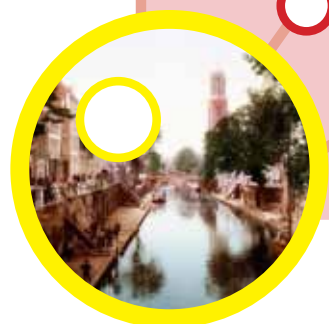
ZZP'ers

Creatief milieu

Culturele omgeving

4.6

Regionale kantorenlocaties

VAN UITBREIDINGSMARKT NAAR VERVANGINGSMARKT

De provincie Utrecht heeft veel kantorenlocaties, zowel grote als kleine, bij de knooppunten, maar ook daarbuiten. Het flexibeler en daardoor efficiënter benutten van kantooruimte ('het nieuwe werken') maken echter dat de markt voor kantoorvastgoed verandert van een uitbreidingsmarkt in een vervangingsmarkt. De kantorenmarkt van de toekomst vraagt om segmentering van het aanbod. Er is tevens behoefte aan meer kleinschalig aanbod. De komende jaren dienen zich verschillende nieuwe kantorenlocaties aan. Tegelijkertijd zien wij in de kantorenmarkt een toenemende leegstand. Deze kan niet alleen worden toegeschreven aan de huidige laagconjunctuur. Voor de toekomst betekent dit dat plannen zullen moeten worden geschrapt en dat verouderde kantorenlocaties uit de markt moeten worden genomen door middel van transformatie naar andere functies, zoals wonen of (creatieve) bedrijvigheid. Dit mag echter niet ten koste gaan van de kwaliteit van de voorraad. Voor de economie is het van belang dat de beste locaties bewaard blijven en dat en dat er, ondanks de leegstandsproblematiek, nieuwe moderne kantoren aan de voorraad blijven worden toegevoegd.

4.7

Regionale bedrijvenlocaties

VERVANGINGSMARKT, NIEUWE INVULLINGEN

De economie van de toekomst zal ook blijven landen op de bedrijvenlocaties. Er blijft behoefte aan goed bereikbare bedrijfslocaties in verschillende segmenten en een divers aanbod, van terreinen die louter functionele kwaliteit bieden tot en met terreinen met een prestigieuze uitstraling. Net als bij kantoren geldt ook hier dat er voor een belangrijk deel sprake is van een vervangingsmarkt. Dit betekent investeren in moderne locaties, waarbij een grote diversiteit aan bedrijfstypen en uitstralingsniveaus ruimte geboden kan worden. Dit vraagt om

Regionale kantorenlocaties

een goed doordachte en regionaal afgestemde programmering, slimme herstructurering, goede landschappelijke inpassing en duurzaam bouwen. Samenwerking tussen overheden en marktpartijen is daarbij essentieel om tot maatwerk te komen.

VERDER VERDICHTEN, MEER DIVERSITEIT

Sommige bedrijfslocaties zullen in 2020 meer ruimte bieden aan kennisintensieve bedrijven en hun toeleveranciers. Bedrijven bijvoorbeeld die de campus zijn ontgroeid maar wel graag in de provincie willen blijven. De nieuwe kennis- en creatieve economie heeft ook letterlijk ruimte nodig, ook al zal dit niet meer altijd zijn in de traditionele kantoorgebouwen of op de traditionele bedrijventerreinen.

Werklocaties aan de snelweg, niet ver van de campus en bereikbaar met het OV hebben de meeste potentie om zich te ontwikkelen als vestigingsmilieu voor nieuwe kennisintensieve bedrijven.

Er is behoefte aan goed bereikbare, gevarieerd gebruikte, hoogwaardige terreinen. Nieuwe locaties in Amersfoort (A1-zone) en Utrecht-West (Leidsche Rijn, rondom knooppunt Oudenrijn) dienen zich aan. Ook sommige bestaande bedrijventerreinen lenen zich goed voor herstructurering. Bijvoorbeeld aan de A12 in Utrecht, Nieuwegein en Houten, maar ook in Amersfoort en in Veenendaal waar toeleveranciers van het FoodValley cluster ruimte zouden kunnen vinden op een goed bereikbaar bedrijventerrein in de buurt.

HET CONVENANT BEDRIJVENTERREINEN

In het convenant bedrijventerreinen hebben gemeenten, provincies en het Rijk afspraken gemaakt over een integrale aanpak van de herstructurering van bestaande bedrijventerreinen en planning en realisatie van nieuwe terreinen.

Een belangrijke rol is hierin weggelegd voor regionaal samenwerkende gemeenten. Zij dragen – binnen provinciale kaders – zorg voor de planning, programmering en segmentering van bedrijventerreinen en leggen deze vast een regionaal afstemmingskader. Op deze manier wordt voorkomen dat diverse bedrijventerreinen elkaar onnodig beconcurreren. Ook wordt de SER-ladder²⁷ op regionale schaal doorlopen om zo zorgvuldig ruimtegebruik te garanderen.

Specifieke aandacht gaat uit naar herstructurering van bestaande bedrijventerreinen die niet meer goed aansluiten op de vraag uit de markt. De afgelopen jaren is een flink aantal bestaande en verouderde bedrijventerreinen aangepakt. De focus voor herstructurering zal steeds meer integraal zijn waarbij naast de openbare ruimte ook het private vastgoed wordt aangepakt. Naast de rol die regio's hebben bij de aanpak van herstructurering is een belangrijke rol weggelegd voor de provinciale herstructureringsmaatschappij die vanaf medio 2011 operationeel zal zijn en zich zal richten op de aanpak van private gedeelten van bedrijventerreinen.

De integrale benadering van herstructurering in combinatie met een zekere druk op de markt zullen naar verwachting bijdragen aan de gewenste verzakelijking van de bedrijventerreinenmarkt. Daarbij neemt de rol van de overheid bij herstructurering op termijn af. Het is de bedoeling dat marktpartijen hun verantwoordelijkheid nemen op het vlak van realisatie van bedrijventerreinen tot en met de herstructurering van deze terreinen (wanneer deze dreigen te verouderen).

TRANSPORT EN DISTRIBUTIE: MULTIMODALITEIT

Lage Weide in Utrecht en het Klooster in Nieuwegein (in ontwikkeling) zijn twee grote bedrijvenparken die een belangrijke rol (gaan) vervullen voor de sectoren overslag en distributie. Lage Weide is nu al over de weg, over water en per rail ontsloten. Ook het Klooster wordt geschikt gemaakt als overslaghaven. Door deze multimodale ontsluiting spelen beide terreinen een essentiële rol in het goederenvervoerbeleid van de provincie Utrecht. Er wordt gestreefd naar meer vervoer over water en spoor. Ook bieden deze terreinen mogelijkheden voor stadsdistributiesystemen, waarbij pakketten die de stad in moeten naar consumenten en kleinere bedrijven worden verzameld en overgeladen op kleinschalig transport dat gebundeld kan plaatsvinden.

DUURZAAMHEID

Bedrijventerreinen bieden kansen voor duurzame oplossingen, bijvoorbeeld op het terrein van energie-opwekking met zon, wind en afval, het gebruik van restwarmte en het scheiden van afval.

27. De SER-ladder is door de VROM-raad opgesteld voor verstedelijkingsvragen en beschrijft als voorkeursvolgorde voor het inpassen van gebouwde functies eerst de bestaande voorraad, dan intensiveren of herstructureren en dan pas tot uitleg overgaan.

Regionale bedrijvenlocaties

4.8

Solitair in het groen en aan het water: gebruik maken van het landschap

RUIMTE VOOR REPRESENTATIVITEIT EN INSPIRATIE

De Utrechtse landschappen zijn van zeer hoge kwaliteit en vormen een belangrijke economische factor. Zij zijn niet alleen een belangrijke factor voor de aantrekkingskracht van de hele regio. Ze lenen zich ook goed voor bedrijven die zich willen onderscheiden met hun hoofdkantoor. Landschap kan ook dienen als inspiratie voor bijzondere zakelijke ontmoetingen en meerdaagse bijeenkomsten en trainingen. Momenteel is de Utrechtse Heuvelrug met de Stichtse lustwarande, het slot Zeist, huis Doorn en zijn vele overige villa's en buitenverblijven een gebied waar je veel van dit soort kantoren en trainingscentra aantreft. Landschappelijk schoon kan ook interessant zijn voor 'het nieuwe werken': steeds meer werkers zijn niet dagelijks gebonden aan hun vaste werkplek en zoeken soms een bijzondere plek.

ROUTE NAAR DUURZAAMHEID

Op de Heuvelrug is sprake van een aantal bedrijven die zich profileren op het gebied van duurzaamheid of zelf actief zijn in de 'duurzaamheidseconomie'. De N225, de oude route over de Heuvelrug langs Zeist, Driebergen, Doorn, Amerongen en Rhenen biedt kansen om het duurzame economische profiel van de provincie Utrecht zichtbaar te maken en deze bedrijven en instituten sterker met elkaar te verbinden. Die zichtbaarheid kan zich ook uiten door duurzame bedrijfsvoering, verduurzaming van de gebouwen en landgoederen. Het aantal mogelijkheden om de route te ontwikkelen als etalage van duurzame toepassingen is groot. Gedacht kan worden aan energie uit organisch afval, voorbeeldprojecten op scholen of energieneutrale gebouwen. Daarnaast liggen er mogelijkheden om kennisinstituten en bedrijven te koppelen aan de zakelijke markt (conferenties en verblijf). De route is ook een aangewezen plek voor voorbeeldprojecten

van naar innovatief duurzaam vervoer. Station Driebergen-Zeist is een belangrijke entree van de route en de reconstructie van dit station biedt mogelijk aanknopingspunten.

Biobased economy

De relatieve achterstand ten opzichte van concurrerende landen - weinig ruimte, dure grond en dure arbeidskrachten - blijkt een enorme stimulans voor innovatie in de foodsector in FoodValley. Geen ander systeem ter wereld produceert voedsel zo schoon en efficiënt. Dat wordt alleen maar belangrijker, want in de toekomst is er nog veel meer voedsel nodig. En niet alleen voedsel, maar ook groene energie en duurzame chemie ('biobased economy'²⁸). FoodValley beschikt over de kennis en het ondernemerschap om deze uitdagingen aan te gaan en om te zetten in economische groei en werkgelegenheid.

Route naar Duurzaamheid

SOLITAIR AAN HET WATER EN IN HET GROEN

Utrecht kan meer gebruik maken van de variatie aan landschappen. Het unieke waterrijke landschap in het noorden en westen van de provincie heeft naar verhouding veel minder solitaire werk- en ontmoetingslocaties dan de Heuvelrug en biedt ook minder mogelijkheden voor overnachtingen. Hier zijn misschien mogelijkheden voor unieke en sfeervolle concepten voor werken en ontmoeten. Uiteraard is rekening houden met leidend natuur- en groenbeleid hierbij van belang. Ook elders in de provincie liggen mogelijkheden voor unieke solitaire locaties, gebruik makend van het erfgoed en/of het fraaie landschap.

28. Biobased economy - oftewel groene economie – is het optimaal verwaarden van biomassa. Dat houdt in dat door middel van bioraffinage alle delen van de plant optimaal benut worden. Door in te zetten op producten met een hoge toegevoegde waarde, zoals bioplastics en de rest in te zetten voor transportbrandstoffen, elektriciteit en warmte, wordt de biomassa volledig benut.

BIJLAGEN

De bereikbaarheid van de economische gebieden in Utrecht is een belangrijke voorwaarde en dus ook een belangrijke opgave. Deze paragraaf schetst een aantal gewenste maatregelen gezien vanuit het beleidsveld economie. Veel noodzakelijke ingrepen voor de bereikbaarheid staan al in de planning en zullen dus worden uitgevoerd. Een belangrijke maatregel is de verbreding van de snelwegen rondom Utrecht en Amersfoort (A12, A27, A28, A1)²⁹. Ook de realisatie van Randstadspoor zal zorgen voor extra haltes en een hogere frequentie van intercity's en stoptreinen. Zo hoog dat de reiziger nooit langer dan een paar minuten op een trein hoeft te wachten.

De bereikbaarheid van de economische gebieden is in deze visie een belangrijk uitgangspunt en daarom kijken we per milieu wat er gedaan zou moeten worden aan hun bereikbaarheid. In feite zijn alle maatregelen die genomen worden om de bereikbaarheid in en om de provincie Utrecht te verbeteren positief voor het economische klimaat. Toegespitst op de gedefinieerde milieus zijn de volgende bereikbaarheidsprojecten van het meeste belang.

---

29. Zie VERDER, *mobiliteit in Midden-Nederland (2007)*, ook wel bekend onder de naam 'Pakketstudie Verder'.

BEREIKBAARHEID UTRECHT SCIENCE PARK

- Hoogwaardig en Frequent vervoer Utrecht CS-Science Park (tramverbinding).
- Op termijn (na 2020) HOV verbinding naar Driebergen-Zeist als te onderzoeken optie

BEREIKBAARHEID KNOOPPUNTEN AMERSFOORT EN UTRECHT CENTRAAL

- Realisatie Randstadspoor
- Bijdragen aan toekomstige realisatie spoorlijn Breda-Utrecht-Almere-Noord Duitsland
- 'Park&Ride' voorziening bij afslag A28 met aansluiting op nieuwe tramverbinding naar CS

BEREIKBAARHEID STEDELIJKE MILIEUS EN KANTOREN- EN BEDRIJVENPARKEN

- Opheffen knelpunten autowegen: Hoevelaken, A1 tussen Amersfoort en Hilversum, ring Utrecht Noord, Rijnbrug bij Rhenen
- Verbreding A12 en A27 (al in de planning)
- Goede OV-haltes en randstadspoorhaltes bij intensivering werklocaties (al in de planning)
- Tweede (oostelijke) regionale OV-verbinding met Flevoland via Huizen

BEREIKBAARHEID EN BEHOUD KWALITEIT HEUVELRUG

- Station Driebergen Zeist als overstappunt duurzaam vervoer richting de Heuvelrug
- Experiment met duurzaam vervoer op de Utrechtse Heuvelrug?

BIJLAGE 2: LITERATUUR

Berge, Martijn vd en Raspe, Otto (2010), *De ruimtelijke structuur van Pieken in de Delta*. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Centraal Planbureau (2010), *The Netherlands of 2040*. Den Haag.

Commissie van Ek (2009), *Een vitale stad in een complete regio. Economische visie Amersfoort 2030*. Amersfoort.

European Commission, *Joint Research Centre en Institute for the Protection and Security of the Citizen* (2010) EU Regional Competitiveness Index 2010. Luxemburg.

Ecorys Nederland, (2008), *Monitor toerisme en recreatie; De vrijetijdsmarkt in Utrecht: stand van zaken en ontwikkelingen*. Utrecht.

Global Business Gateway, *Economische Agenda Metropoolregio Amsterdam 2010-2014* (2009). Platform Regionaal Economische Structuur (PRES) Metropool Regio Amsterdam. Amsterdam.

iMMovator (2010), *Cross Media in Cijfers*, Cross Media Monitor 2010. Hilversum

Initiatiefgroep FoodValley Ambitie 2020 (2009), *FoodValley Ambitie 2020; Voedingsbodem voor grenzeloze innovaties*. Wageningen.

Josten, Edith (2010), *Minder werk voor laagopgeleiden? Ontwikkelingen in baanbezit en baankwaliteit 1992-2008*. Den Haag, SCP.

Kamer van Koophandel Midden-Nederland (2009), *Economisch Vizier Midden-Nederland 2020; Wat willen we de komende 10 jaar bereiken?* Utrecht.

Kenniscentrum Grote Steden (2005), *Kenniseconomie & de stad; Naar een dynamische kennissamenleving in 2010*. Den Haag.

Ministerie van Economische Zaken (2004), *Pieken in de Delta; Gebiedsgericht Economische Perspectieven*. Den Haag

NV Utrecht (2007), *Ontwikkelingsvisie Noordvleugel Utrecht 2015-2030*. Utrecht.

Manshanden, W.J.J. (2009) *Kennis als economische motor. Onderzoek naar het ruimtelijk-economisch effect*. Delft, TNO.

NRC Handelsblad: serie reportages over Economische Clusters in Nederland, juni-augustus 2010.

Platform Regionaal Economische Structuur Metropoolregio Amsterdam (PRES) (2009), *Global Business Gateway; Economische Agenda Metropoolregio Amsterdam 2010-2014*. Amsterdam, Coördinatie Bureau PRES.

Provincie Noord-Holland (2010), *Hollandse Meren, het Waterrecreatie Hart van de Randstad*. Haarlem, Provincie Noord-Holland.

Provincie Utrecht (2004), *Streekplan 2005-2015*. Utrecht

Provincie Utrecht (2007), *Economisch Beleidsplan 2007-2011*. Utrecht.

Provincie Utrecht (2009), *Bestemming Utrecht, Beleidsprogramma Vrije Tijd 2009-2012*. Utrecht

Provincie Utrecht (2010), *Kadernota Ruimte; Provinciale Ruimtelijke Structuurvisie 2013-2025*. Utrecht.

Provincie Utrecht (2010), *Provinciaal herstructureringsplan bedrijventerreinen, Provincie Utrecht 2009-2013*. Utrecht.

Provincie Utrecht (2010) Utrecht 2040, *Samen zorgen voor een duurzame en aantrekkelijke regio. Van strategie naar uitvoering*.

Provincie Utrecht (2011) *Uitkomsten Werkgelegenheidsonderzoek 2010*. Utrecht.

Rabobank - Kennis en Economisch Onderzoek. (2010), *Themabericht 2010 – 19. De Triple P Monitor: Nederland vanuit een duurzaam perspectief*. Utrecht.

Regio Randstad (2004), *Economische Strategie Randstad*. Den Haag

Rijswijk, Jurriaan van (2010) *De Game industrie in de Noordvleugel en Nederland*. Hilversum, Stichting iMMovator en Cross Media Network.

Roland Berger Strategy Consultants (2010), *Ruimtelijke clusters in de life sciences & Health en Energie in Nederland* – Quick Scan.

Ruis, Arjan e.a. (2010) *“De Arbeidsmarkt van Midden-Nederland. Ontwikkelingen aan de vraag- en aanbodzijde tot 2020”*. Zoetermeer, EIM

Telos (2010) *Staat van Utrecht, Duurzaamheidsmeting 2010*. Utrecht/Tilburg

Telos/Fabric (2010), *Nieuwe Markten Utrechtse Heuvelrug, Uitkomsten eerste fase Utrecht, Utrecht*, interne presentatie

Tordoir, Pieter (2010), *Sheets ruimtelijk-economisch atelier provincie Utrecht* (interne presentatie), 22-04-2010.

VERDER, *mobiliteit in Midden-Nederland (2007)*, Gezamenlijk Beoordelingskader Pakketstudies Utrecht. Utrecht.

Weterings, e.a. (2007) *Clusters en Economische Groei*. Rotterdam/Den Haag, NAI-uitgevers en Ruimtelijk Planbureau.

BIJLAGE 3: LIJST VAN GEÏNTERVIEWDEN EN WORKSHOPDEELNEMERS (1)

Workshopdeelnemers en input vanuit gemeenten

<i>Dhr. H. Bakker</i>	Gemeente Amersfoort
<i>Dhr. D. Bakker</i>	Gemeente Bunschoten-Spakenburg
<i>Dhr. R. Huijssen</i>	Gemeente De Bilt
<i>Mevr. G. Pothuizen</i>	Gemeente De Ronde Venen
<i>Dhr. J. Zwart</i>	Gemeente Houten
<i>Mevr. M. Kalden</i>	Gemeente IJsselstein
<i>Dhr. K. Jobse</i>	Gemeente Leusden
<i>Dhr. T. van Es</i>	Gemeente Loenen
<i>Dhr. R. van Mill</i>	Gemeente Maarssen
<i>Dhr. J. de Jong</i>	Gemeente Nieuwegein
<i>Dhr. E. Regeer</i>	Gemeente Nieuwegein
<i>Dhr. C. Quick</i>	Gemeente Oudewater
<i>Mevr. S. Geurts</i>	Gemeente Rhenen
<i>Dhr. A. Moons</i>	Gemeente Soest
<i>Dhr. M. van Dijk</i>	Gemeente Utrecht
<i>Mevr. R. Nazir</i>	Gemeente Utrechtse Heuvelrug
<i>Mevr. F. Boxman</i>	Gemeente Utrechtse Heuvelrug
<i>Dhr. J. Heijkamp</i>	Gemeente Veenendaal
<i>Mevr. G. van der Pol</i>	Gemeente Veenendaal
<i>Dhr. P. Jansen</i>	Gemeente Vianen
<i>Mevr. M. van Luyt</i>	Gemeente Woerden
<i>Mevr. E. de Gooijer</i>	Gemeente Woudenberg

Workshopdeelnemers en input bedrijfsleven/regiopartners

<i>Dhr. W. van Rooijen</i>	Amersfoort Creatieve Stad
<i>Dhr. R. van Hilten</i>	Bestuur Regio Utrecht
<i>Dhr. R. Verhoef</i>	Bestuur Regio Utrecht
<i>Dhr. V. Wijnen</i>	Dutch Game Garden
<i>Mevr. A. Pols</i>	Gewest Gooi en Vechtstreek
<i>Dhr. H. Hoving</i>	Hogeschool Utrecht
<i>Dhr. A. Bouwens</i>	iMMovator Crossmedia Network
<i>Dhr. F. van 't Ooster</i>	iMMovator Crossmedia Network
<i>Dhr. D. de Bie</i>	Kamer van Koophandel Gooi-, Eem- en Flevoland
<i>Dhr. J. Docter</i>	Kamer van Koophandel Midden-Nederland
<i>Dhr. E. Ketelaar</i>	Kamer van Koophandel Midden-Nederland
<i>Mevr. H. Brenninkmeijer</i>	MKB Nederland Midden
<i>Mevr. J. de Boer</i>	Regio Amersfoort
<i>Dhr. R. Metz</i>	Syntens
<i>Mevr. C. van Grinsven</i>	Task Force Innovatie
<i>Mevr. A. Schaafstal</i>	Task Force Innovatie
<i>Mevr. E. Mulder</i>	Utrecht Medisch Centrum
<i>Mevr. A. Tighelhoff</i>	Utrecht Science Park
<i>Mevr. D. Majoor</i>	Universiteit Utrecht
<i>Mevr. N. Meijer</i>	Universiteit Utrecht
<i>Mevr. M. Toebes</i>	Universiteit Utrecht
<i>Mevr. V. Vrendenburg</i>	VNO-NCW Midden

LIJST VAN GEÏNTERVIEWDEN EN WORKSHOPDEELNEMERS (2)

Interviews bestuurlijke partners

<i>Mevr. M. van 't Veld</i>	Bestuur Regio Utrecht
<i>Dhr. G. Boeve</i>	Gemeente Amersfoort
<i>Dhr. J.J.M.P. Rensen</i>	Gemeente Hilversum
<i>Mevr. M. de Rijk</i>	Gemeente Utrecht
<i>Dhr. C.M. Verloop</i>	Gemeente Veenendaal
<i>Dhr. J.I.M. Duindam</i>	Gemeente Woerden
<i>Dhr. H.A. Voortman</i>	Kamer van Koophandel Gooi-, Eem- en Flevoland
<i>Dhr. M. Kortbeek</i>	Kamer van Koophandel Midden-Nederland
<i>Mevr. G.T.C. Bonhof</i>	Hogeschool Utrecht
<i>Mevr. A. Schaafstal</i>	Task Force Innovatie Regio Utrecht
<i>Mevr. A. Tigchelhoff</i>	Utrecht Science Park
<i>Mevr. Y.C.M.T. van Rooy</i>	Universiteit Utrecht

Interviews CEO's enkele grote bedrijven uit de provincie

<i>Dhr. P.W. Besselink</i>	DHV Groep
<i>Dhr. C.G. van Schagen</i>	GlaxoSmithKline
<i>Dhr. R. Nagel</i>	Rabobank Utrecht e.o.
<i>Mevr. H. Ribbeling</i>	U-trax

Interviews t.b.v. draagvlakverkenning regioprofilering Bedrijfsleven

<i>Dhr. R. Kraan</i>	Partner PwC, lid Utrecht Development Board
<i>Mw. T. Maas</i>	Voorzitter Utrecht Development Board
<i>Dhr. A. Brienen</i>	Voorzitter Jaarbeurs Holding
<i>Dhr. W. van Gelder</i>	Senior Vice President Danone
<i>Dhr. R. Knoester</i>	Vice President Genmab
<i>Dhr. G. Dral</i>	Group Director Grontmij, lid Regieraad Bouw
<i>Dhr. E. Hallers</i>	Eigenaar/directeur Conclusion

<i>Dhr. V. Wijnen</i>	Zakelijk Directeur Dutch Game Garden
<i>Dhr. R. Nagel</i>	Directievoorzitter Rabobank Utrecht e.o.
<i>Dhr. T. Hobma</i>	Directeur Conclusion Energy Consultants
<i>Dhr. W. Pot</i>	Directeur Pot Verhuizingen Amersfoort
<i>Dhr. J. Baeten</i>	Directievoorzitter ASR
<i>Dhr. G. Marlet</i>	Directeur Atlas voor Gemeenten
<i>Dhr. M. Bierman</i>	Directievoorzitter Triodos Bank
<i>Dhr. R. Bossert</i>	Regiomanager Syntens
<i>Dhr. B. Verwaayen</i>	President Alcatel-Lucent
<i>Dhr. R. Riezebos</i>	Directeur Brand Capital
<i>Dhr. S. Schat</i>	Lid RvB Rabobank
<i>Dhr. P. Boterman</i>	Directeur Communicatie Heinz Benelux

Bestuurlijke partners

<i>Dhr. W. Kolff</i>	Wethouder EZ Gemeente Nieuwegein
<i>Dhr. J.J. Eijbersen</i>	Wethouder EZ Gemeente Bunnik
<i>Dhr. G. Boeve</i>	Wethouder EZ Gemeente Amersfoort
<i>Dhr. M. Verloop</i>	Wethouder EZ Gemeente Veenendaal
<i>Dhr. J. Rensen</i>	Wethouder EZ Hilversum
<i>Dhr. B. Duindam</i>	Wethouder EZ Gemeente Woerden
<i>Mw. M. de Rijk</i>	Wethouder EZ Gemeente Utrecht
<i>Mw. Y. van Rooy</i>	Voorzitter CvB Universiteit Utrecht
<i>Mw. G. Bonhof</i>	Voorzitter CvB Hogeschool Utrecht
<i>Dhr. M. Kortbeek</i>	Voorzitter Kamer van Koophandel Midden-Nederland
<i>Mw. A. Tigchelhoff</i>	Directeur Utrecht Science Park
<i>Mw. A. Schaafstal</i>	Directeur Task Force Innovatie Utrecht
<i>Dhr. B. Allart</i>	Directeur Utrecht Valorisation Centre
<i>Dhr. J. van Ek</i>	Voorzitter Commissie Van Ek en REO Amersfoort
<i>Dhr. B. Nieuwenhuis</i>	Hoogleraar Universiteit Twente
<i>Dhr. M. Hekkert</i>	Professor of Dynamics of Innovation Systems, Universiteit Utr.
<i>Dhr. P. de Haan</i>	Intendant Stichting Vrede van Utrecht
<i>Dhr. H. Jacobse</i>	Netherlands Foreign Investment Agency

Inhoudelijke input provincie Utrecht

Dhr. J. Geenen	Afdeling Bodem en Water
Dhr. T. Jaroszek	Afdeling Economie, Cultuur en Vrije tijd
Dhr. A. Reurink	Afdeling Economie, Cultuur en Vrije tijd
Dhr. A. Ruis	Afdeling Economie, Cultuur en Vrije tijd
Mevr. V. Sassen	Afdeling Economie, Cultuur en Vrije tijd
Dhr. R. Snel	Afdeling Economie, Cultuur en Vrije tijd
Mevr. H. van der Meulen	Afdeling Economie, Cultuur en Vrije tijd
Dhr. D. van Wingerden	Afdeling Economie, Cultuur en Vrije tijd
Dhr. J. Zuidema	Afdeling Economie, Cultuur en Vrije tijd
Dhr. J. van Till	Afdeling Groen
Dhr. M. Linskens	Afdeling Milieu
Dhr. H. Rijnten	Afdeling Milieu
Dhr. B. Althuis	Afdeling Mobiliteit
Dhr. J. van Lopik	Afdeling Mobiliteit
Dhr. K. Meester	Afdeling Ruimte
Mevr. J. Sellink	Afdeling Ruimte

Provincie Utrecht/Focus op Kennis en Creativiteit

Opdrachtgever	: Provincie Utrecht
Project	: Focus op Kennis en Creativiteit
Dossier	: AD3288-001-001
Omvang rapport	: 38 pagina's
Auteur	: Jan Oosterman, DHV
Ruimtelijke verbeelding	: DE URBANISTEN
Coverfoto's (lab, gaming)	: Els Zweerink
Bijdrage	: Diverse medewerkers van de provincie Utrecht
Begeleiding	: Afdeling Economie, Cultuur en Maatschappij, provincie Utrecht
Datum	: september 2011

DE URBANISTEN

Provincie Utrecht, september 2011

Postbus 80300
3508 TH Utrecht
T: 030 258 9111

www.provincie-utrecht.nl

Meer exemplaren zijn te bestellen via email:
verkoop@provincie-utrecht.nl

© Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

(MMC 14371)